

Economisch - Statistische Berichten

50e JAARGANG - 10 FEBRUARI 1965 - No. 2477

Bij het **ENERGIEBEDRIJF** kan bij de afdeling Interne controle een

assistent-accountant
c.g.
adjunct-accountant

worden geplaatst.

Vereist is een gevorderde studie voor accountant en ruime controle-ervaring.

Rangindeling en salaris zijn afhankelijk van opleiding en ervaring.

Gunstige pensioenregeling.

Premie AOW/AWW komt voor rekening van de Gemeente.

De Verordening inzake vergoeding van reis-, pension- en verhuiskosten is van toepassing.

Sollicitatiebrieven binnen veertien dagen in te zenden aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam, onder nr. 42.

**HET VOORLICHTINGSCENTRUM
VOOR DE DETAILHANDEL**

— bedrijfseconomisch en bedrijfstechnisch adviesbureau voor het midden- en kleinbedrijf in de detailhandel, Dienst van het Hoofdbedrijfschap Detailhandel —

vraagt een:

BEDRIJFSECONOMISCH ADVISEUR

van academisch of daarmee gelijk te stellen niveau.

Goede kennis van administratieve organisatie en inrichting is gewenst.

Zijn belangrijkste taak zal zijn — na een ruime inwerkperiode — ondernemers in de detailhandel te adviseren omtrent bedrijfseconomische vraagstukken.

Sollicitaties met gegevens omtrent leeftijd, opleiding en ervaring kunnen worden gericht aan het Hoofdbedrijfschap Detailhandel, Nieuwe Parklaan 74 te Den Haag.

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*
Telefoon redactie: (010) 25 29 39. Administratie: (010) 23 80 40. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam, Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.*

Redactie-adres voor België: *Dr. J. Geluck, Prieeldreef 1, Dilbeek.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.*

Abonnementprijs: *franco per post voor Nederland f. 36,50 (studenten f. 25) per jaar.*

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer f. 1,25.

Advertenties: *Aue correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H.A.M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.*

Advertentie-tarief: *f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

M.A.B. n.v.
K. C. SLIJK

Schiedamsevest 44 d - Rotterdam-1
Tel. 010 - 11 91 11 (2 lijnen)

*M*akelaars in onroerende goederen.
Vertrouwensopdrachten.

*A*dministraties voor Verenigingen
van Eigenaren (Appartementenwet)

*B*emiddeling bij aan- en verkoop
van appartementen (horizontale
verkoop). Specialisten sedert 1951.

★ **TAXATIES** bij aan- en verkoop,
voor successieaangiften, enz.

★ **HYPOTHEKEN**

GRATIS op aanvraag beschikbaar:
"M.A.B. n.v.-Nieuws" - ons blad, waarin
regelmatig aantrekkelijke aanbiedingen vol-
ledig omschreven worden opgenomen. -

COMMISSIE VAN REDACTIE: L. H. Klaassen; H. W. Lambers;
P. J. Montagne; J. Tinbergen; A. de Wit.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit.
Adjunct Redacteur-Secretaris: M. Hart.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens
de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Waar werken de academici?

Het houden van volkstellingen is nuttiger dan men zou kunnen denken. Zo resulteerde de telling van 1960 reeds in een negende C.B.S.-publikatie, ditmaal met een schat van gegevens over de boeiende bevolkingsgroep van academici¹⁾. Hiertoe werden als regel verstaan, zij die een afsluitend examen aflegden, alsmede kandidaat-theologen. In 1947 ging het C.B.S. weliswaar ook voor de andere studierichtingen reeds van het kandidaatsniveau uit, doch voor vele studierichtingen betrof dat slechts percentages rondom een cijfer van 5. Een hoog percentage was dat voor economen: 43 pCt. (juristen: 10).

Van de vele gegevens over de toename van het aantal academici en over de onderlinge verhouding der studierichtingen werd reeds eerder door het C.B.S. iets gepubliceerd²⁾. Interessant is voorts het hoofdstuk over de relatie tussen academische vorming en kerkelijke gezindte. Dit artikeltje besteedt evenwel aandacht aan enkele resultaten van het onderzoek over de plaats van de academici in het beroeps- en bedrijfsleven.

Van de mannelijke academici beliepen in 1960 de percentages van beroepsbeoefenaren in de leeftijdsklassen tot 65 j. getallen van 93 of hoger. Opmerkelijk is het vrij hoge percentage van 37,5 voor de klasse van 65 j. en ouder. Voor de 4.279 ongehuwde vrouwen werden iets lagere getallen gevonden; van de 4.619 gehuwde vrouwen beoefende ca. een derde een beroep uit.

De groei van het aantal academici manifesteerde zich mede in het aandeel in de beroepsbevolking; dat in 1960 t.o.v. 1930 meer dan verdubbelde (resp. 14 en 6⁰/₁₀₀). Een aanmerkelijke toename vertoonde het werken in dienstbetrekking. Het percentage academici met een beroep voor eigen rekening daalde van 40 pCt. (1947) tot 25 pCt. (1960)³⁾.

De tabel laat zien dat niet minder dan 85 pCt. van de academici werkzaam was in de tertiaire sector en wel vooral in die van de dienstverlening (75 pCt.) Toch betekent dat laatste getal nog een daling t.o.v. dat in 1947 (78,3 pCt.) en 1930 (77,2 pCt.). De overheidsdiensten het hoger onderwijs boekten echter een lichte stijging, nl. van resp. 9 pCt. en 5 pCt. in 1930 tot resp. 12 en 6 pCt. in 1960.

Het percentage van 16,2 in de nijverheid (1947: 12,9) getuigt niet van een industriële explosie. Relatering van het aantal academici per 1.000 van de beroepsbevolking — de zgn. academische manpowerdichtheid (hierna a.m.d.) — registreert evenwel een iets grotere toename van de „verwetenschappelijking van het arbeidsbestel” in de nijverheid, nl. van 3,5⁰/₁₀₀ in 1947 tot 5,6⁰/₁₀₀ in 1960. Dit gold vooral de chemische, petroleum- en steenkoolproducten- en elektrotechnische nijverheid. Uitzonderlijk laag zijn echter de getallen voor de hout-, meubel-, schoen- en

Academici^{a)} naar de aard van het bedrijf waarin zij werkzaam zijn

	Academici			Beroepsbevolking	
	1960		1947	1960	1947
	Abs. aantallen	Per 100 v. tot. acad.	Per 1.000 v. d. ber. bev. p. bedr. cat.	Per 100 van het totaal	
Landbouw, incl. visserij	187	0,3	0,4	10,9	20,0
Nijverheid	9.576	16,2	5,6	43,1	37,2
Handel b)	1.591	2,7	2,8	13,9	12,6
Bank- en verzekeringswezen	2.283	3,9	22,8	19,3	2,4
Vervoer, opslag, commun. bedr.	1.073	1,8	3,7	2,9	7,1
Dienstverlening	44.340	75,0	49,1	36,0	22,1
Bedrijf niet bekend	72	0,1	3,8	4,5	0,5
Totaal c)	59.122	100	14,5	100	100
<i>Enkele bedrijfsklassen</i>					
Bouwnijverh. en aanv. bedr. d)	619	1,0	1,8	0,9	8,4
Voedings- en genotmiddelen-nijverheid	763	1,3	3,9	2,7	4,7
Chemische nijverheid	2.154	3,6	29,1	1,8	1,4
Petroleum- en steenkoolfabr.	553	0,9	43,3	0,3	0,3
Metaalnijverheid e. d.	3.434	5,8	6,2	3,9	13,5
w.o. machinebouw	540	0,9	6,3		2,1
elektrotechn. industrie	1.703	2,9	19,4	13,2	2,1
Overheidsdiensten e)	6.963	11,8	35,1	31,2	4,8
Hoger onderwijs	3.667	6,2	333,5	256,8	0,3
Overig onderwijs	5.860	9,9	45,2	42,7	3,2
Zakel. dienstverlening	5.934	10,0	77,2	77,9	1,9
Medische dienstverlening	14.423	24,4	134,1	111,2	2,6

a) In 1947 incl. kandidaatsniveau, doch excl. volledige priesteropleiding. b) Excl. apotheken (onder nijverh.). c) Excl. tijdel. militairen (1960: 780); 1947 eveneens excl. tijdel. niet-werkenden (2.045). d) Excl. installatiebedr. (onder metaalnijverheid). e) n.e.g., publiekrechtel. organen.

Opn. Voor nadere toelichtingen raadplege men de C.B.S.-publikatie.

kledingnijverheid, nl. ca. 1⁰/₁₀₀. Betekent het lage percentage in de bouwnijverheid enz. een achterstand, bijv. van research? Het C.B.S. wijst erop dat niet alle academici met wetenschapstoepassing bezig zijn en noemt in dit verband theologen in de eredienst en sommige beleidvoerende functionarissen bij overheid en bedrijfsleven. O.i. is echter de toerekening van prestaties aan het genoten onderwijs vaak een moeilijke zaak.

Een belangrijker relativisering van de a.m.d. lijkt ons het voorkomen van wetenschapstoepassing t.b.v. een andere sector. Zo zijn in de tabel vele agrarische deskundigen bij de dienstverlening ingedeeld. Hierdoor wordt de hoge a.m.d. in dienstverlening-sector, nl. van 49⁰/₁₀₀ in 1960 (25⁰/₁₀₀ in 1947) voor een gedeelte verklaart. De verschillende klassen van deze sector vertonen overigens een uiteenlopend beeld. In het niet-hoger onderwijs bijv. steeg de a.m.d. in 1947 (42,7) vrij sterk t.o.v. 1930 (27,2), doch slechts weinig sedert 1947.

M. H.

¹⁾ „Academisch gevormden”. Deel 9, Algemene Volkstelling, 31 mei 1960. 93 blz., f. 8,80. ²⁾ Zie „E.-S.B.” van 6 november 1963.

INHOUD

Blz.		Blz.
131	Waar werken de academici?.....	
132	Het voorstel van de hedendaagse Negenmannen, door Mr. J. C. E. Wortmann.....	
135	De organisatie van de urbanisatie, door J. Hasper met een naschrift van G. A. de Vries.....	
139	Een agrarische autarkie voor de Euromarkt, door Dr. J. A. Wartna.....	
143	Principiële uitspraken over televisiereclame, door J. Woerlee.....	
	Ingezonden stuk:	
	De beëindigingsvergoedingsregeling in de landbouw, door Drs. Th. J. Snoek met een naschrift van Prof. Dr. J. Horring.....	146
	Boekbespreking:	
	Kenneth Berrill (ed.): Economic Development, with Special Reference to East Asia, door Drs. H. Linnemann.....	150
	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman..	150

Het voorstel van de hedendaagse Negenmannen^{*)}

Menige kathedraal is tientallen, zelfs honderden jaren na de eerste steenlegging voltooid. Dit kan echter niet voorkomen dat haar stijl van de tijd is, waarin het ontwerp werd getekend, hetgeen dan nog niet wil zeggen, dat het resultaat niet ieders ontzag en bewondering zou kunnen afdwingen.

Het rapport van de Staatscommissie-Verdam had, voor wie niet beter wist, het jaartal 1960 kunnen dragen, voor zover het althans enkele zeer belangrijke onderdelen betreft.

Hierin is op zich geen reden tot kritiek te vinden. Uiteraard is het rapport sterk bepaald door de opdracht, welke de Minister van Justitie in 1960 aan de commissie bij haar installatie gaf. Natuurlijk is er antwoord gegeven op de in die tijd gestelde vragen, maar de gedachte dringt zich bij lezing zo nu en dan op, dat niet dikwijls gebruik is gemaakt van de vrijheid, die de Minister liet, om andere denkbeelden dan de door hem naar voren geschovene, ter tafel te brengen. Mocht die gedachte juist zijn, dan kan naar de oorzaken van het gesignaleerde gebrek aan initiatief nog slechts worden gegist. Het zou echter wel zeer te betreuren zijn, als het alleen hierom was, dat een aantal commissieleden er geen erg in heeft gehad dat zich in de laatste drie jaren een interessante gedachtenwisseling heeft voltrokken over de ondernemingsstructuur en de werknemersmedezeggenschap.

Het vraagstuk van de medezeggenschap voor de werknemers in de onderneming is vooral sedert de tweede wereldoorlog in de belangstelling komen te staan. De geschriften van Dr. J. Ph. M. van Campen en Mr. Dr. C. P. M. Romme hebben daartoe zeer veel bijgedragen. En niet alleen dat. Zij hebben ook richting gegeven aan de discussie, die naderhand is ontstaan. Zij hebben meer bewust doen worden dat er een zekere band bestaat tussen leiding, arbeid en kapitaal, waar deze drie elkaar in een onderneming ontmoeten. De drie factoren hebben elkaar nodig om het ondernemingsdoel te kunnen bereiken. Of de organisatie waarin zij gecombineerd worden, nu een juridische vorm behoort te hebben, die uitdrukking is van hun veronderstelde vertrouwensvolle samenwerking, is dan echter nog niet eenvoudig aannemelijk te maken en een recht op (mede)zeggenschap (in welke vorm ook) laat zich niet zonder meer afleiden uit de aanwezigheid van een zekere band tussen de drie factoren.

Een vraag waarmee werd en wordt geworsteld, is intussen, of het economisch proces in ons maatschappelijk bestel nog voldoende bestuurbaar is, en als hieruit reeds twijfel dienaangaande blijkt, volgt de vraag hoe de economische activiteit met de minste gevaren zou kunnen worden ontplooid. Het rapport van de Dr. Wiardi Beckman Stichting (1959) achtte het verontrustend dat tal van bedrijfstakken worden beheerst door een beperkt aantal grote ondernemingen, die strategische knooppunten van machtsuitoefening in de economische sfeer vormen en tegelijk een probleem zijn voor de democratie in een samenleving, die in haar geheel in zo sterke mate de invloed van het economisch leven ondergaat¹⁾.

^{*)} De lezer zal zich herinneren dat de negen leden van de Staten-Generaal, die de grondwetswijziging van 1848 hebben voorbereid, de Negenmannen werden genoemd.

¹⁾ „De hervorming van de onderneming”, blz. 14.

Zulk een machtsconcentratie, gepaard met afbrokkeling van de individuele verantwoordelijkheid, kon de Wiardi Beckman Stichting moeilijk aanvaardbaar noemen. Zij had daarbij voornamelijk het oog op de (grote) naamloze vennootschappen, omdat daarin de bedoelde feilen zich het scherpst aftekenen. De leiding kan zich al te gemakkelijk onttrekken aan het wakend oog en de beslissende stem van de aandeelhouders. De raad van commissarissen heeft de macht van de algemene vergadering niet overgenomen, zodat de leiding ongecontroleerd haar gang kan gaan en wie zal er borg voor staan dat de belangen van werknemers en kapitaalverstrekkers, en het algemeen belang op de juiste wijze worden behartigd?

Vanuit dit oordeel dreef het rapport van de Wiardi Beckman Stichting naar een oplossing via de wet op de naamloze vennootschap en wel (voornamelijk) door een vergaande hervorming van de raad van commissarissen. Zowel kapitaal, arbeid als algemeen belang moesten hierin, elk voor een derde gedeelte, plaats nemen. Aan de aldus samengestelde raad zouden de meest uitgebreide bevoegdheden ter beïnvloeding van het ondernemingsbeleid worden toegekend. Een zgn. vennootschapskamer behoorde in het leven te worden geroepen voor toezicht en controle, o.a. op de naleving van verscherpte voorschriften op het gebied van de verslaggeving door de vennootschappen.

De werknemers zouden dus door middel van hun representanten (geen personeelsleden, geen vakbondsbestuurders) in de raad van commissarissen invloed op het ondernemingsbeleid krijgen ter bescherming van hun belangen. Als het bij het verlangen naar medezeggenschap ging om de meer doelmatige interne functionering van de onderneming, of om de persoonlijkheidsontplooiing van de werknemer, dan achtte de Wiardi Beckman Stichting daarvoor de ondernemingsraad aangewezen.

En nu het rapport van de Commissie-Verdam. Negen commissieleden hebben voorgesteld de raad van commissarissen bij open naamloze vennootschappen verplicht te stellen en daarin één of twee (al naar gelang de grootte van de raad) werknemerscommissarissen op te nemen. Aan de aldus samengestelde raden worden aanzienlijke bevoegdheden toegekend, te weten die van benoeming van de bestuurders, goedkeuring van de jaarrekening — aandeelhouders en werknemers gehoord —, en (mede) beslissende invloed op het nemen van besluiten die voor de N.V. en haar onderneming van ingrijpende betekenis zijn (bijv. betreffende duurzame samenwerking met een andere vennootschap, alsmede verbreking van een zodanige samenwerking, deelneming, investeringen boven een bepaald bedrag, massaal ontslag, vestiging, verplaatsing en opheffing van een door de vennootschap gedreven onderneming, alsmede belangrijke uitbreiding of inkrimping der produktie en ingrijpende wijziging van de produktiemethoden).

De negen leden van de commissie, die deze voorstellen bepleiten (zeven leden verklaarden zich er tegen) voeren aan dat de, vergeleken bij vroeger, sterk gewijzigde situatie van het werknemersconglomeraat in een onderneming ertoe heeft geleid, dat een organisatievorm, waarbij de

uiteindelijke zeggenschap in de onderneming geheel bij de kapitaalverschaffers en het enkel door hen aangewezen bestuur berust, niet meer aanvaardbaar genoemd kan worden. Bij de werknemers bestaat wantrouwen jegens leiding en kapitaal en dit wordt nog aangewakkerd door de vennootschapsstructuur. De negen leden hebben overwogen, voor de onderneming een nieuwe juridische vorm te creëren (men denkt hier onwillekeurig aan de ideeën van Van Campen en Romme), maar zij hebben de gedachte verworpen en de voorkeur gegeven aan een oplossing in de vennootschapsstructuur (niet zonder reden werd hierboven zo ruime aandacht aan het rapport van de Wiardi Beckman Stichting gegeven). Onderneming en vennootschap worden in het „voorstel der negenmannen” dus met elkaar verweven, ten einde de weg te banen naar een bepaalde soort van werknemersmedezeggenschap, die enerzijds beoogt de belangen van de factor arbeid, beter dan nu geschiedt, te beschermen en anderzijds de gevreesde oncontroleerbare macht van de ondernemingsleiding wil breidelen.

Wat zal men hiervan nu denken? Voor de meerderheid der commissie in ieder geval heeft de sinds jaren door sommigen verkondigde stelling, dat de medezeggenschap van de arbeid niet past in het „naamloos” juridisch verband van ondernemer en kapitaalverschaffer geen overtuigingskracht bezeten, evenmin als de opvatting dat ook de werknemers bij ondernemingen die niet door een naamloze vennootschap worden gedreven, behoefte hebben aan medezeggenschap. Ik laat dat verder in het midden. Wellicht zou men bij aanvaarding van die opvattingen tot weinig doelmatige constructies zijn gekomen, zoals de verworpen „geheel nieuwe ondernemingsvorm”. Misschien (maar het is zeer moeilijk aan te tonen) bestrijkt een regeling voor open naamloze vennootschappen wel het merendeel der werknemers die verlangen naar medezeggenschap.

Het is echter de vraag, of de gekozen oplossing kan brengen wat ervan wordt verwacht. De bezwaren van de zeven commissieleden die het voorstel niet steunen, wegen m.i. zwaar. Zij menen dat gebrek aan vertrouwen in gezag een algemeen probleem van onze tijd is en niet alleen in de ondernemingen bestaat. Daarmee kan worden ingestemd, al wil ik er wel aan toevoegen, dat misschien in ondernemingen dit gebrek zich in bijzondere mate voordoet zodat er reden zou kunnen zijn juist daar een eerste stap ter verbetering te zetten. De zeven leden zien voorts de homogeniteit in de top van de onderneming door de voorstellen in gevaar komen. Zullen de arbeidscommissarissen niet in de verleiding geraken het specifieke arbeidsbelang te representeren? Met vrij grote zekerheid mag m.i. worden aangenomen, dat er heden ten dage nog tal van commissarissen zijn, die zich representant van de kapitaalsfactor voelen, maar dat neemt niet weg, dat in het algemeen de commissaris steeds meer wordt gezien als de hoeder van het vennootschappelijk belang.

De hoogleraar in het handelsrecht en internationaal privaatrecht aan de Nijmeegse Universiteit, Prof. Mr. J. M. M. Maeyer, heeft vorig jaar in zijn inaugurale rede op de ontwikkeling van de rechtspraak in dit opzicht ge-

wezen. Ik dacht dat er ook in de praktijk steeds vaker naar wordt gestreefd de raad van commissarissen zodanig samen te stellen, dat daarin het vennootschapsbelang prevaleert, en dat in die richting reeds zeer goede resultaten zijn geboekt.

Het meerderheidsvoorstel van de Commissie-Verdam doet vrezen dat die gunstige ontwikkeling wordt afgebroken. Een ernstige vraag is dan, of de raad van commissarissen en bijgevolg de onderneming daarmee zijn gediend. Prof. Maeyer²⁾ heeft de negen voorstanders gerangschikt onder de idealisten en de zeven tegenstanders onder de realisten, en wel, wat de eerstgenoemden betreft, omdat dezen hun verwachtingen spannen op een harmonieuze samenwerking tussen leiding, kapitaal en arbeid in de top van de onderneming, hetgeen de schrijver een utopie toeschijnt, en wat de laatstbedoelden aangaat, realisten, omdat dezen een open oog blijken te hebben voor de werkelijkheid van het ondernemingsgebeuren, een werkelijkheid die de kenmerken van overigens alom aanwezige belangentegenstellingen draagt. (De concurrentie is er al één, en wie zal tegen haar als zodanig wezenlijke bezwaren inbrengen?).

Ik heb vorig jaar geschreven³⁾ dat belangengroepen hun belangen het best bewaken, wanneer zij als elkaars opposanten figureren, dus in een — wat ik maar noemde — antithetische constructie. De aarzeling, die ik toen nog had ten opzichte van de tegenstellingen leiding-arbeid-kapitaal heeft plaats gemaakt voor de zekerheid dat — de uitdrukking is van Prof. Dr. J. Wemelsfelder⁴⁾ — men in ieder geval van een bedrijf geen sociale doelgemeenschap moet maken.

Het voorstel van „de negen” houdt dit echter toch wel in. Zien zij niet de drie ondernemings- en vennootschapsfactoren gezamenlijk en in beginsel eensgezind samenwerken om het doel van vennootschap en onderneming te bereiken? Commissarissen zullen immers volgens hen, binnen het raam van het algemeen belang, hun taak vervullen ten behoeve van het geheel der belangen van de vennootschap en de met haar verbonden onderneming! Ik heb hierboven al gesteld, dat dit op zich een goede visie op de taakvervulling van commissarissen is, behalve dan het tussenvoegsel betreffende het algemeen belang, waarover aan het einde meer. Maar het probleem is nu juist, dat ernstige twijfel kan bestaan of die regel werkelijk gelding zal hebben wanneer de werknemerscommissarissen hun intree doen in de raad. Een regel in de wet alleen dwingt de samenwerking niet af. Daar zijn de mensen over wie het gaat nog voor nodig en het leven is meestal sterker dan de leer.

Maar daarvan een ogenblik afgezien, waarom zou men doen alsof de tegenstellingen in het leven niet bestaan? Waarom een „ideële” wettelijke constructie te verkiezen boven een „reële”? Deze vragen klemmen m.i. zozeer, omdat zij ook in werknemerskringen worden gesteld. Te denken valt aan geluiden uit het N.V.V. en het N.K.V. Het in 1962 verschenen rapport van het N.V.V. over de medezeggenschap liet duidelijk uitkomen, dat de werk-

²⁾ In „De Tijd-Maasbode” van 28 januari jl.

³⁾ In een preadvies voor het Thijmgenootschap.

⁴⁾ In „Elseviers Weekblad” van 30 januari jl.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

nemers in een onderneming niet geholpen zijn met een of meer commissarissen. De werknemers worden niet mondig en voelen zich niet sterker bij het ondernemingsgebeuren betrokken, wanneer zij „kiesman” mogen zijn. Vergelijkingen, die vaak werden getrokken, met het algemeen kiesrecht van de staatsburger hebben mij nooit aangetrokken, laat staan overtuigd. Het zal begrijpelijk zijn, dat dit evenmin het geval is met de uiting van Mr. Dr. C. P. M. Romme ⁵⁾, dat dit commissarissenvoorstel een onderdeel zal zijn van een geheel van maatregelen, waardoor de burger niet alleen staatkundig, maar ook maatschappelijk, gelijkwaardig kan worden.

Ik zal het kort maken. Het vraagstuk van de medezeggenschap wordt door het voorstel niet adequaat aangepakt, en de problemen rond de vennootschapsstructuur worden er niet door verminderd. Blijft er dan van het voorstel niets over? Het is te wensen, dat de wetgever zich in dezen (tenminste geruime tijd) onthoudt, doch in een van de voorgaande alinea's werd geschreven, dat een regel in de wet geen samenwerking afdwingt maar dat de mensen daartoe nog nodig zijn. Dit laat mij ruimte voor de opmerking, dat in gevallen waar de basis voor samenwerking en overleg tussen de belangengroepen inderdaad aanwezig is (en men betwijfele zulks niet te snel), alle gelegenheden moeten worden aangegrepen om zowel de basis als de samenwerking te vergroten. Daartoe kan (de nadruk valt op dit woord), de raad van commissarissen geëigend zijn (en de wet maakt nu reeds mogelijk, dat een of meer commissarissen, doch ten hoogste een derde van het totaal, worden benoemd door anderen dan de algemene vergadering).

Maar ik blijf nog steeds geloven, dat het eerder de ondernemingsraad is, waar samenwerking en overleg (de werknemers zijn er zelf bij betrokken!) kunnen gedijen. De commissie heeft waardevolle voorstellen met betrekking tot de ondernemingsraad gedaan. Met name de zgn. verdiepingsmaatregelen verdienen een positieve benadering. Zowel de bevoegdheid van de ondernemingsraad nadere inlichtingen over de gang van zaken te vragen aan de ondernemer, als de verplichte raadpleging van de raad over de gevolgen voor de werknemers van alle ingrijpende maatregelen, en als de bespreking van de jaarrekening in de raad, kunnen aanzienlijk bijdragen tot wegneming van veel onzekerheid bij de werknemers.

Veel (goeds) zou er nog te schrijven zijn over de voorstellen met betrekking tot de jaarrekening, en de verbetering van de positie van certificaathouders, maar dit artikel zou dan te lang worden. Bovendien wilde ik in het bijzonder schrijven over de medezeggenschap, en daarmee staan de genoemde onderwerpen niet of in verwijderd verband. Het enquêterecht van de erkende centrale werknemersorganisaties zou in dit bestek passen, maar tevens een ruime behandeling vergen.

Nog één punt slechts. In het voorgaande werd uit het rapport aangehaald, op welke wijze de wet aan de commissarissen zal moeten voorschrijven, hoe zij hun taak behoren te vervullen: binnen het raam van het algemeen belang, ten behoeve van het geheel der belangen van de vennootschap en van de met haar verbonden onderneming. Ik vraag alleen maar: „binnen het raam van het algemeen belang”, hoezo? En waar dient dat voor? Schrijven die woorden de raad van commissarissen een bepaalde gedragslijn voor? En welke zal dat zijn? Zal de onderneming niet

⁵⁾ In de televisierubriek „Brandpunt” van 20 januari jl.

meer het eigen belang kunnen stellen en nastreven? Of indien dit laatste nog wel het geval mag zijn, waarom is het raam van het algemeen belang dan meer speciaal voor commissarissen bedoeld? Waarom is die regel niet voor ieder individu opgetekend? Ik weet het antwoord wel, maar acht het onderwerp niet meer woorden waard.

's-Gravenhage.

Mr. J. C. E. WORTMANN.

(adv.)

HOLLANDSCHE SOCIETEIT VAN LEVENSVZERKERINGEN N.V.

A^o 1807

.... meer dan
anderhalve eeuw
levensverzekering

HOOFDKANTOOR

Herengracht 475, Tel. (020) 221322. AMSTERDAM C.

HEAD OFFICE FOR CANADA

Holland Life Building
1130 Bay Street, Tel. WA 5-4511, TORONTO.

34.2

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Bij het Bureau Onderzoek en Documentatie is plaats voor

EEN STATISTISCH ANALIST

Vereist is het diploma Statistisch Analist van de Vereniging voor Statistiek.

Salaris van ± f 11.900,— tot ± f 16.500,— per jaar (excl. 5,3 pCt. huurcompensatie en 4 pCt. vakantietoelage, terwijl geen premie A.O.W./A.W.W. wordt ingehouden).

Sollicitaties onder no. 27066 te richten aan de Dienst Personeelszaken der Universiteit van Amsterdam, Spui 21, Amsterdam-C.

De organisatie van de urbanisatie

Inleiding.

De toeneming van de bevolking, de grotere welvaart, een groeiende behoefte aan het vullen van vrije tijd en het kleiner worden van de gezinnen, hebben eerst de verstedelijking en later de spreiding van de bevolking in de hand gewerkt. Elk facet vormt een probleem apart, waaraan specialismen zich wijden. Zo zijn er specialisten voor de industrialisatie, het verkeer, het vervoer, het onderwijs, de landbouw, de sport, het natuurschoon, de watervoorziening, de cultuur, de luchtverontreiniging en ga zo maar voort. Planologen trachten als overkoepelende specialisten in dit alles orde te brengen. Hun inzichten vormen de stof voor financiële experts om prioriteiten aan te geven, doch de beslissingen dienaangaande moeten niet-gespecialiseerde deskundigen, de bestuurders, nemen. Komen de besturen niet tot besluitvorming, dan wordt de situatie verward, want de natuurlijke expansie gaat door, hoe dan ook. Hoever zijn wij gevorderd om hervormingen naar de eisen van de tijd te kunnen verwezenlijken?

Verkitting en verstikking.

Men kan niet stellen, dat de planologie in het geheim wordt bedreven. Bij vele gelegenheden is gewezen op de verkitting van bevolkingseenheden, een samenballing, die tot verstikking moet leiden; waarna de aldus samengeperste groei-energie de ruimte kiest. Het is vooral de Maatschappij voor Nijverheid en Handel geweest, die in haar maandblad „Maatschappij-Belangen” vele kolommen beschikbaar heeft gesteld om ook buiten de specialistenkringen voor het vraagstuk belangstelling te wekken in de hoop, dat het kweken van begrip op brede schaal tot het vinden van oplossingen kan leiden. In „Maatschappij-Belangen” van maart 1964 kwam bij een interview met de directeur van de Rijksdienst voor het Nationale Plan, Mr. J. Vink, naar voren, dat Nederland vóór alles bedacht moet zijn:

1. op lijfsbehoud: door beveiliging van de bewoners van het land tegen de rijzende zee;
2. op de gezondheid van mens en dier: de zoetwaterhuishouding;
3. op zijn economie: de toegangsweg tot midden-Europa, en dat eerst daarna alle andere problemen als hierboven genoemd aan de orde kunnen komen.

In het juni-nummer van 1964 van hetzelfde blad heeft Prof. Ir. J. P. Thijsse de toestand van nu vergeleken met die van 35 jaar geleden; een blik in de toekomst voorspelt ons voor het jaar 2000 mogelijk 20 miljoen inwoners; in 2050 40 miljoen. Terwijl de bevolking in aantal toeneemt, worden de gezinnen kleiner en de eisen hoger. Elke inwoner wenst iets meer ruimte in zijn huis, iets meer plaats voor zijn werk en veel meer lucht en water voor ontspanning. Het aantal auto's neemt toe. De wegen worden te smal. Ons bestuursstelsel van tegenwoordig is uit de tijd. Nederland zal niet meer dan vier provincies behoeven te tellen en in totaal niet meer dan 100 gemeenten. De bestuursvoorzieningen dijen uit; het lokale patriotisme moet worden overwonnen. Het huis is te klein, de gemeente te begrensd, de provincie te beperkt, ons land, omgeven door andere mogendheden en de zee, te eng. Als mogelijkheid valt nog te denken aan havens op de Waddenzee en bij Katwijk voor de Hollanden.

Ter jaarvergadering van de Maatschappij, welke op 10 juni 1964 te Nijmegen werd gehouden en waar drie preadviezen werden verdedigd ¹⁾, zorgde Prof. W. Steingenga voor wetenschappelijke „Verkenningen van de planologische consequentie der voortschrijdende urbanisatie in Nederland”, waarbij hij erop wees hoe moeilijk het is evenwicht te vinden tussen alle wenselijkheden en noodzakelijkheden van de toekomst.

Jhr. Ir. De Ranitz stelde een reeks vragen aan de orde betreffende „de distributie van de ruimte” — vragen, die niemand, ook de inleider niet, kon beantwoorden. Hij gaf als handleiding twaalf slagwoorden ²⁾, twaalf toetsstenen bij het opstellen en aanbevelen van plannen. Hij stelde, dat van alles niets terecht zal komen zonder „een centraal commando, waarin ruimtelijke ordening, openbare werken, verkeerspolitiek, industriepremies, recreatieve steun, steun voor infrastructuur samenvloeden. Een commando, dat niet statisch, doch operationeel denken en handelen kan, dat gewend is grote werken uit te voeren, te stimuleren en over een daartoe geschikte staf beschikt” ³⁾. In het septembernummer van 1964 van „Maatschappij-Belangen” worden de twaalf magische slagwoorden herhaald, waarop De Ranitz laat volgen, dat al het geharrewar op bestuurlijk lokaal niveau voor de gewone burger onbegrijpelijk is om dan, met negatie van al het gehannes, verder uit te gaan van vijf grote stadsgewesten. Aanwijzingen hoe deze onvermijdelijke reorganisatie van ons Nederlandse bestuursstelsel zou kunnen worden doorgevoerd moeten wij — helaas — ontberen.

Op een lunchbijeenkomst van de Maatschappij te Rotterdam heeft burgemeester Van Walsum geconstateerd; dat het vraagstuk op deze wijze met weinig realiteitszin wordt benaderd. Bij een lunch in Amsterdam heeft Ir. De Ranitz, op de rede van Van Walsum terugkomende, geantwoord met een vraag, t.w. „Is het zo onzinnig om een denkbeeld te poneren, dat, naar ik meen, overzichtelijke organisatievormen ook op bestuurlijk gebied mogelijk maakt? Is het zo onzinnig om als burger *niet* onder de indruk te zijn van het voor ons gewone mensen onbegrijpelijk en langdurig geharrewar over de eerste bovenstedelijke organisaties?”

Het bestuurlijk aspect.

Gelukkig heeft Prof. Dr. S. O. van Poelje in „Stedelijke ontwikkeling van Nederland” wel aandacht besteed aan de moeilijkheden en mogelijkheden bij de bestuurlijke aanpassing aan de stormachtige veranderingen in de levensomstandigheden van de Nederlandse burger. Hij negeert de mislukte pogingen om tot nieuwe bestuursvormen te komen geenszins; hij heeft teveel bestuurservaring om de worstelingen, die dienen moeten om zich van eeuwenoude

¹⁾ „De stedelijke ontwikkeling in Nederland”, Nederlandse Maatschappij voor Nijverheid en Handel, Haarlem.

²⁾ Blz. 129. De twaalf slagwoorden, waarin de eisen en suggesties zijn verrat, luiden: 1. gedeconcentreerd karakter; 2. duidelijk waarneembare eenheden; 3. Europees verband; 4. hiërarchie der centra; 5. sociale keuzevrijheid; 6. economische keuzevrijheid; 7. openbaar vervoer voorop; 8. flexibiliteit; 9. contact met ruraal gebied; 10. stedelijke symbolen vooral in centra; 11. duidelijk waarneembare grenzen; 12. aansluiten op historie.

³⁾ Blz. 151.

gewoonten los te maken, als onzinnig en niet indrukwekkend terzijde te leggen. Dat deed evenmin Prof. Mr. A. Kleijn, die in „Maatschappij-Belangen” van september 1963 de crisis in de territoriale decentralisatie besprak en op een reële revalidatie van „de” Nederlandse gemeente aandrong.

Tegenover de ongeduldige De Ranitz stelt Van Poelje heel nuchter, dat het commando — het centrale commando van De Ranitz — in handen van de overheid ligt. Van Poelje gaat op de problematiek, die de weg van evolutie belemmert, diep in. Hij stelt: de overheid is tegelijk eenheid en verdeeldheid. Bij de *hogere overheid* zijn het de vakdepartementen die als deskundigen ieder voor zich het beste willen, met het gevolg, dat de snelheid van de bestuurskaros ongunstig wordt beïnvloed, terwijl dat vehikel ook al niet altijd de kortste weg langs een recht spoor volgt. Bij de *lagere overheid* is het zo mogelijk nog erger. Vóórdat medewerking wordt verleend willen haar organen weten of zij *mogen* of *moeten* handelen als filiaal van de centrale overheid. In het eerste geval kiezen zij de stelling van een, zijn onderdanen beschermende, tegenkracht; in het laatste geval verworden die organen tot concurrerende overheden.

In deze diepe poel van lagere organen ontmoet Van Poelje (blz. 178) irrationele motieven als daar zijn: overdreven traditionalisme; prestigepolitiek tegenover naburen; bedrijfsblindheid, ditmaal in de vorm van onvermogen om buiten de beperkte eigen territoriale grenzen te kijken; en ten slotte het hechten van overdreven waarde aan onnutte details en niet essentiële onderlinge verschillen. Hij erkent, dat de lagere overheid niet behoorlijk voor haar taak is uitgerust. Problemen als industriële vestigingen, recreatie, verkeer, vervoer, zijn geen vraagstukken meer die zich door gemeentegrenzen laten beperken. Evenmin als pendelaars, pijpleidingen, besmettelijke veeziekten, utiliteitswerken en recreatiebezoekers zich iets van die grenzen aantrekken. Toch moet er wat gebeuren omdat onduidelijke verhoudingen, hetzij territoriaal, hetzij functioneel, nog meer verwarring dan thans zullen veroorzaken.

Om in de verwarde toestand orde te brengen zijn de laatste tijd drie middelen in discussie gebracht: grenswijziging, gemeenschappelijke behartiging van urbanisatievraagstukken in zgn. gemeenschappelijke regelingen, en de instelling van stadsgewesten (districten). Echter zijn *grenswijzigingen* tegenwoordig moeilijk door te voeren. Een dertig jaar geleden vroegen de buitengemeenten zelf om in het grotere verband te mogen worden opgenomen, maar de veranderde financiële verhoudingen hebben gemaakt, dat de buitengemeenten liever zelfstandig blijven; zij hebben het nog nooit zo goed gehad. Hun grote welvaart is te danken aan het feit, dat de toestromende inwoners geld uit het gemeentefonds meebrengen, terwijl de gemeenten van vestiging niet adequaat in de kosten van de urbanisering deelnemen.

Zo blijven ter behandeling *gemeenschappelijke regelingen* en *districten*. De eerste mogen slechts beperkt van opzet zijn, de laatste ontmoeten na-ijverige achterdocht. Om uit deze impasse te geraken oppert Van Poelje het denkbeeld een extra fonds in het leven te roepen waaruit „het eerst en rijkelijkst kan worden geput door die groepen van gemeenten, die zouden kunnen besluiten tot een fusie of tot de vorming van een effectief overkoepelend orgaan”. Daar het Rijk wel niet bereid zal zijn aanstonds een fonds voor puttende gemeenten te creëren, ziet Van Poelje nog

als nooduitgang een herziening van de wet gemeenschappelijke regelingen in die zin, dat bij zulke afspraken meer dan één onderwerp moet kunnen worden „geregeld”, alsmede het toekennen van bestuurlijke attracties (blz. 215).

Het is spijtig te moeten zeggen, maar hier ligt toch geen mogelijke oplossing. De bestuurlijke attracties zullen niet door alle betrokkenen worden geapprecieerd, terwijl inkrumping en uitbreiding van de gemeenschappelijke taak onzekerheid brengt waar de deelhebbers vastigheid willen hebben. Alles afwegende biedt het stadsgewest de enige mogelijkheid van een reële oplossing, met een centraal commando in handen van een districtsraad, die de gehele streek vertegenwoordigt en met executieve bevoegdheden. Bij de instelling zullen vele problemen van bevoegdheden en verhoudingen moeten worden opgelost. Als heel belangrijk zal zich altijd aandienen de vraag hoe de financiële basis zal worden gelegd.

De financiering.

Wat zijn nu de extra uitgaven van een stadsgewest? In principe zijn dat de kosten, die een gemeente als centrumgemeente bezwaren, en additioneel de uitgaven, die het stadsgewest zal moeten doen om onbevredigende ontwikkelingen uit de weg te gaan resp. te voorkomen. Daarom is het geoorloofd de financiering van centrumgemeente en stadsgewest in onderling verband te bezien.

Reeds lang is als feit aanvaard, dat meer geld nodig is om rond te komen naarmate een (gemeentelijke) gemeenschap groter wordt. Een van de vier grondslagen van de verdeling van het gemeentefonds verzekert de gemeenten van een uitkering per inwoner. Een kleine gemeente (tot 2.000 inwoners) krijgt f. 48,50 per inwoner, een grotere (tot 50.000) f. 53,50, nog grotere (tot 250.000) f. 64,50, tot 500.000 f. 74 en daarboven f. 82 per inwoner, onge-rekend toeslagen en verfijningen. Het spreekt vanzelf, dat bijv. Rotterdam meer geld nodig heeft wanneer Kralingen, Delfshaven, Feyenoord, Charlois, Overschie, Schiebroek, Hillegersberg, Pernis en Hoogvliet als woonplaatsen tot ontwikkeling komen om het even of dat geschiedt als wijk van de stad of als aanliggende gemeente. De uitkering uit het gemeentefonds schiet echter te kort in het doortrekken van het principe; de feitelijke verschillen zijn groter dan de uitkeringen aangeven. Dat zou dan bij de instelling van een stadsgewest kunnen worden verbeterd. Ook kan men in de andere grondslagen van de verdeling van het gemeentefonds perspectieven zien als het gaat om hogere uitgaven als gevolg van de bevolkingsconcentratie. Het is hier van belang kennis te nemen van een studie, die onlangs aan een verwant vraagstuk werd gewijd.

De kwantificering van de centrumfunctie.

In februari 1964 is een rapport uitgebracht betreffende de „kwantificering van de centrumfunctie der gemeentelijke overheid te Rotterdam”. Dat rapport — 250 blz. — is het resultaat van een studie van de onderafdeling Bedrijfs-economisch onderzoek van het Nederlandsch Economisch Instituut. Het beoogt „de vaststelling van de uitgaven en de netto-uitgaven in de gewone dienst ter voorziening in de niet-Rotterdamse behoefte voor het rekeningjaar 1959”.

Dit rapport is in het jaar van zijn verschijnen nog maar spaarzaam in discussie geweest. De resultaten hebben B. en W. van Rotterdam, blijkens hun toelichting op de begroting voor 1965, teleurgesteld. Om die teleurstelling te kunnen begrijpen, zou men de aan het Instituut verleende opdracht moeten kennen. Ik heb haar in het rap-

port niet gevonden. Wat het onderzoek beoogde valt wellicht te lezen uit de 2e alinea van de Inleiding tot het Algemeen Rapport, luidende: „Het uitoefenen van de centrumfunctie door de Rotterdamse overheid is de voorziening in niet-Rotterdamse behoeften. De kwantificering der centrumfunctie is niet de berekening van de uitgaven, maar van de netto-uitgaven der niet-Rotterdamse behoeftenvoorziening. Alleen zodoende wordt immers antwoord gegeven op de vraag hoeveel de Rotterdamse overheid aan de uitoefening der centrumfunctie ten koste legt”.

Ik betwijfel of het vraagstuk, dat de gemeente Rotterdam bezighoudt, aldus wel volledig aan de orde kan komen. Want het gaat in wezen niet alleen om de vraag hoe hoog het bedrag is, dat de gemeente aan niet-ingezetenen netto ten koste legt, zelfs niet alleen om de uitgaven, die de gemeente als centraal punt van een agglomeratie moet doen, maar ook om de ontvangsten, die haar zouden moeten toekomen, maar die zij ontbeert. En nu moge men respect hebben voor de grote zorg, welke aan het onderzoek is besteed, zoals de splitsing en de toerekening van de kosten van de havenradar — maar ik heb niet kunnen vinden het bedrag, dat Spijkenisse ontvangt voor straten, die de gemeente Rotterdam heeft aangelegd, noch een verrekening van legesgelden, die Poortugaal zonder adequate tegenprestaties int. In feite behoren ook de legesgelden voor de grote bouwwerken in de Botlek te komen ten bate van Rotterdam in plaats van ten gunste van de gemeenten, waar de bedrijven zich vestigen. Het rapport maakt melding van zelfgekozen uitgangspunten en onvolledige statistische gegevens, waaromtrent de onderzoekers zelf arbitrair beslissingen hebben moeten nemen. Dat is geen verwijt want het kan met de beschikbaar zijnde gegevens niet anders, maar het moet toch verwonderen na passages vol onzekerheden, schattingen en aannemingen, te lezen: „dus”, „het kan niet anders”, en dergelijke uitdrukkingen.

Men mag er, zoals op blz. 64 geschiedt, niet van uitgaan, dat de kosten van de brandweer uitsluitend betrekking hebben op woningen en bedrijven, die op Rotterdams grondgebied liggen. De gemeente heeft immers miljoenen kostende brandweerboten moeten aanschaffen en onderhouden met het oog op de werven en machtige bedrijven, die gevestigd zijn in gemeenten, die de voorziening niet kunnen betalen en van wie die betaling in redelijkheid ook

niet mag worden verwacht, omdat grenswijzigingen in de lucht hangen, die de financiële omstandigheden zullen omkeren. Men is er ook niet mee uit door te stellen, dat de havenkosten in het rapport afzonderlijk worden behandeld, al ware het alleen reeds wegens onvolledige doorberekeningen, het niet meetellen van ontvangsten, die de haven derft of die de gemeente zou moeten genieten, zoals ten behoeve van het wegvervoer in het zgn. gemeentelijke havengebied. De winsten, die de buitengemeenten met Rotterdamse produktiemiddelen maken, zijn in feite gedeerde centrumontvangsten. Wat die derving kan betekenen is typisch gebleken bij de naasting — tijdens de oorlog — van de winstgevende telefoonnetten der grootste drie gemeenten, waarbij ca. f. 7 mln. werd overgeheveld naar 's Rijks kas ter bekostiging van de voorzieningen op het platteland. De voordelen van een volbenut net, die men zich kan denken als tegenwicht tegen uitgaven die een centrumgemeente zich op ander gebied moet getroosten, werden de drie grote gemeenten ontnomen.

Het nut van deze studie moge zijn dat de regering aanleiding zou kunnen vinden de eindelijk op grond van het verrijningsbesluit van 3 juni 1964 toegekende „agglomeratie-verfijning” te verdubbelen, maar de stad zal er niet veel aan hebben omdat het bedrag meteen weer op de garantie-uitkering in mindering wordt gebracht. Afgezien van deze studie zal moeten worden bewerkt, dat de gemeente — en ook de haven voor het havengebied — inkomsten uit de belastingen op het gemotoriseerd wegverkeer (van de zware T.I.R.-auto's) ontvangt en dat een centrumgemeente een rechtstreeks aandeel krijgt in de ontvangsten, die dank zij de initiatieven en de kosten van de centrumgemeenten in 's Rijks kas vloeien.

De gemeentelijke zakelijke belasting op het bedrijf en de ondernemingsbelasting zijn resp. in 1941 en 1951 het laatst geheven; de gemeenten ontvangen nu geen revenuen meer, die verband houden met de bedrijvigheid, die zij opwekken en bevorderen. Natuurlijk is het moeilijk een objectieve grondslag te vinden voor uitkeringen aan lokale gemeenschappen wegens het uitvoeren van welvaart brengende initiatieven, maar het is nog moeilijker te verteren, dat het Rijk de revenuen aan zich houdt, of liever daarvan maar een beetje afstaat aan een algemeen fonds, bij de verdeling waarvan de

(I. M.)

met één aandeel

'Vereenigd Bezit van 1894'

hebt U ruim 200 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. Verdeling over ruim 200 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerdert. Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

kosten van de initiatieven niet meetellen. Als de burgemeester van Amsterdam in zijn nieuwjaarsrede 1965 wijst op het slinken van 's Rijks schuld en op de aanzwelling van de totale schuld der gemeenten ⁴⁾, dan wijst hij impliciet op het feit, dat het Rijk de vruchten plukt van de gemeentelijke activiteiten doch niet voldoende oog heeft voor de lasten, die aan de opbouw van nieuwe welvaartsprojecten verbonden zijn.

Een agglomeratie, stadsgewest, gewestelijke stad en, in afwachting daarvan, ook de centrumgemeente, heeft aanspraak op:

1. een agglomeratie-uitkering, resp. toeslag per inwoner, t.w. het verschil tussen het bedrag dat de gemeenten nu werkelijk ontvangen en de som, die zij zouden behoren te ontvangen, indien de vergoeding uniform naar het bedrag per inwoner van de grootste gemeente zou worden uitgekeerd;
2. een aandeel in de ontvangsten uit belastingen op het gemotoriseerd gebruik van de weg;
3. een redelijk aandeel in de profijtten, die het Rijk thans uit streekactiviteiten geniet, bijv. uit invoerrechten en vennootschapsbelasting.

Rijnmond.

Men zal geneigd zijn het bovenstaande in verband te brengen met Rijnmond, het enige voorbeeld dat wij in de wet hebben van een agglomeratie. Te verwachten valt, dat er een rijksbijdrage komt tot integrale vergoeding van de kosten van het administratieve apparaat, maar overigens zullen de ontvangsten moeten komen van bijdragen van de betrokken gemeenten naar hun inwonertal (geen aanmoediging om actief bezig te zijn; de gemeenten worden gestraft met het afstaan van eigen middelen) en t.z.t. van vergoedingen wegens verleende diensten (bijv. als de oeververbindingen aan Rijnmond worden overgedragen). Rijnmond heeft geen andere taak dan een taak te kiezen; het heeft om te beginnen dus weinig geld nodig. Dat wordt anders als Rijnmond zou uitgroeien tot een publiekrechtelijk lichaam met een centraal commando en een executieve, die de Waterweg-problemen paraat weet aan te pakken. Dat kan niet met deze wet. In de Eerste Kamer heeft de Minister plechtig beloofd dat hij met herzieningen zal komen, zodra in de praktijk blijkt, dat het anders moet. Het is derhalve zaak dat de Rijnmondraad zijn uiterste best gaat doen om de hiaten bij de Minister te melden; het eerste is het verkrijgen van financiële mogelijkheden.

De toestand is verward.

Wij weten nu, dat de planologen ervan overtuigd zijn, dat er iets gedaan moet worden, maar zij weten niet door wie. Het stadsgewest staat nog buiten de deur. Toch zou het logisch zijn orde te brengen in het urbanisatieproces door een streekexecutieve, welke naam men ook aan dat orgaan zou willen geven.

Bij de opzet van een krachtig bestuursapparaat zal het struikelblok meer zijn het gebrek aan financiën dan aan goede wil bij degenen, die tot samenwerking worden geroepen, zeker wanneer dat geschiedt door algemene ver-

kiezingen voor het gebied als geheel. Is er geen geld, dan kan het nieuwe openbare lichaam zich niet van de nodige uitrusting voorzien. Toch wil bestuurlijk Nederland en wil ons Parlement weten of hier redelijke kansen liggen voor een hervorming van ons gedecentraliseerd lokaal bestel onder het regime van een overigens automatisch naar nog meer centralisatie neigend bestuur. De financiën vormen daarbij een centraal probleem.

Rotterdam.

J. HASPER.

NASCHRIFT

terzake van de kwantificering van de centrumfunctie

De opdracht die de gemeente Rotterdam indertijd aan de Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut heeft verstrekt, is exact weergegeven in de titel van het uitgebrachte rapport: „De kwantificering van de centrumfunctie der gemeentelijke overheid te Rotterdam (de vaststelling van de uitgaven en van de netto-uitgaven in de gewone dienst ter voorziening in niet-Rotterdamse behoeften voor het rekeningjaar 1959)“.

In deze taakomschrijving vervatte definitie van de centrumfunctie heeft uitsluitend betrekking op de overheidssector der Rotterdamse economie. Alleen de, uit de activiteiten van de Rotterdamse overheid voortvloeiende, niet-Rotterdamse uitgaven en ontvangsten die in de rekening van Rotterdam voorkomen, zijn als zodanig aange-merkt.

De door de heer J. Hasper bedoelde leges-ontvangsten van andere gemeenten zijn daarom niet opgenomen onder de niet-Rotterdamse ontvangsten. In zoverre de gemeente Rotterdam diensten verleent die hiermede verband houden (bijv. door de Dienst van het Bouw- en Woningtoezicht), zijn de desbetreffende kosten als niet-Rotterdamse beschouwd (zie Bijlagen van het algemeen rapport: B. 38). Incasso van deze legesgelden door de gemeente Rotterdam betekent, dat de berekende netto-centrumfunctiekosten met deze ontvangsten moeten worden verminderd.

Het is niet aan twijfel onderhevig — we beperken ons tot de principiële kant van de opmerkingen van de auteur — dat het uitgevoerde onderzoek geen uitputtend antwoord geeft op „het vraagstuk dat de gemeente Rotterdam bezighoudt,“. Dit stond van tevoren vast. Wat echter niet vaststond was de uitslag. Voor zover ons bekend is met dit onderzoek voor het eerst in Nederland de centrumfunctie van een gemeente gekwantificeerd:

In hoofdstuk III, par. 2: karakterisering en afgrenzing der centrumfunctie, wordt er uitdrukkelijk op gewezen, dat de kwantificering van de Rotterdamse centrumfunctie de noodzaak van een wetenschappelijke bepaling van de verdeelsleutels van de middelen uit het gemeentefonds onderstreept (blz. 27).

Kwantificering der centrumfunctie geeft slechts een deeloplossing. Immers: ook indien de agglomeratieverfijning tezamen met de op niet-Rotterdamse betrekking hebbende doeluitkeringen ten behoeve van het onderwijs een bedrag zouden opleveren dat gelijk is aan het bedrag dat de uitoefening van de centrumfunctie Rotterdam kost, is het een open vraag of de overige uitkeringen van het gemeentefonds (minus de, aflopende, garantie-uitkering) toereikend zijn om de resterende netto-uitgaven voor Rotterdamse en Rotterdamse bedrijven te bestrijden.

Het zal duidelijk zijn, dat de toetsing van de bestaande verdeling van de middelen van het gemeentefonds een zaak is zo niet van alle dan toch van verscheidene gemeen-

(slot onderaan volgende blz.)

⁴⁾ Bruto gevestigde en vlottende schuld in mln. glds.

	Staat	Gemeenteschulden
1 januari 1954	22.950	6.422
1 januari 1964	20.297	18.980

Bron: C.B.S.

In dit artikel tracht schrijver te berekenen, welke economische effecten te verwachten zouden zijn, indien de Euromarkt zich op agrarisch gebied zou afsluiten. Het totale effect van een agrarische autarkie van de E.E.G. schat hij op 8 à 9 pCt. van het nationaal inkomen van de economische gemeenschap. Daar een dergelijk nadelig effect in enkele jaren tijds niet is op te vangen, zou een protectionistische agrarische afsluiting geleidelijk aan ingang moeten vinden. De beste weg voor de Euromarkt in de komende jaren is z.i. evenwel de weg die leidt tot het behoud en zo mogelijk tot het vergroten van het open economisch karakter van de gemeenschap. Deze weg kan alleen worden afgelegd door het industrieel potentieel van de Euromarkt verder te specialiseren. Elke aantasting van een uitbouw in deze richting zou een relatieve stilstand voor de lid-staten en een relatieve benadeling van derde landen betekenen.

Een agrarische autarkie voor de Euromarkt

De import van de Euromarkt uit derde landen neemt momenteel verhoudingsgewijs af. Meer en meer vindt over en weer import uit de lid-staten plaats. Een zekere tendentie naar economische afsluiting kan aan de ontwikkeling niet worden ontzegd. In hoeverre deze beweging in de komende jaren verdere voortgang zal vinden, valt moeilijk te voorspellen. Teveel onzekere factoren spelen daarbij een rol.

Zo zal het een open vraag blijven of de Euromarkt-landen economisch sneller zullen blijven groeien dan de rest van de wereld. Zo dit het geval mocht zijn, is een continuering van de huidige ontwikkeling niet ondenkbaar. Afnemers- en leverancierslanden dienen immers met dezelfde snelheid economisch te groeien, ten einde knelpunten tussen vraag naar en aanbod van internationaal te verhandelen goederen te voorkomen en heroriënteringen van handelsstromen te verhinderen.

Een andere open vraag is, in hoeverre de producenten- en consumentenvoorkeur voor buitenlandse voortbrengselen zal verschuiven. Vele kwantitatief moeilijk grijpbare factoren van zowel economisch als psychologische aard beïnvloeden deze beweging. Men zou zo nog enkele andere factoren kunnen opsommen. Dit zullen wij niet doen. De opsomming van de factoren zelve speelt niet zo'n belangrijke rol.

Van groter importantie is de onzekerheid of de komende ontwikkelingen een ontsluiting of een verdere afsluiting zullen bewerkstelligen. Men dient met alle mogelijkheden rekening te houden, ook met de mogelijkheid van een

(slot van vorige blz.)

ten. Daarnaast dat bezinning op de omvang van de middelen van dit fonds — en van hun financiering — in het kader van de gehele Nederlandse economie dringend gewenst is.

Uit het door het Nederlandsch Economisch Instituut ingestelde centrumfunctie-onderzoek komen ook — zij het anders geformuleerd — de door de heer Hasper uitgesproken desiderata naar voren.

Stichting Het
Nederlandsch Economisch Instituut.

G. A. DE VRIES.

zekere autarkie van de Euromarkt-economie. De knellende vraag, die hierbij rijst en welke verder het onderwerp van dit artikel zal uitmaken, is, welke economische effecten in zo'n geval te verwachten zijn.

Een grotere autarkie houdt voor de Euromarkt in, dat in het gebied meer moet worden geproduceerd van hetgeen eerst werd geïmporteerd. Een grotere importvervangende produktie kan echter niet gemakkelijk plaatsvinden, daar de produktiefactoren volledig zijn ingeschakeld en ook in de toekomst waarschijnlijk volledig ingeschakeld zullen blijven. Een grotere importvervangende produktie zal derhalve moeten neerkomen op een kleinere exportvoortbrenging. Minder exporteren en meer importvervangend produceren zal in zo'n geval het devies moeten zijn. Een devies dat neerkomt op een overbrenging van produktiefactoren van de export- naar de importvervangende sector. De vraag is nu om welke kwantiteiten het hier gaat.

Daarvoor dient men eerst te weten, waar meer export dan import plaatsvindt en omgekeerd, daar wij eerst een inzicht moeten hebben waar meer en waar minder zal moeten worden geproduceerd, indien een economische afsluiting plaatsvindt. Voor dit doel hebben wij t.a.v. de Euromarkt-landen de volgende gegevens verzameld.

TABEL I.

Het export-importquotient $\left(\frac{\text{export}}{\text{import}}\right)$ in 1961

Landen	Standard International Trade Classifications naar secties								
	0	1	2	3	4	5	6	7	8
E.E.G.	0,42	0,55	0,15	0,33	0,17	1,84	1,36	2,07	0,82
waarvan:									
Nederland .	1,75	0,65	0,53	0,78	0,76	1,23	0,76	0,66	0,68
België-									
Luxemburg	0,38	0,26	0,37	0,38	0,50	0,94	2,07	0,64	0,95
West-Duits-									
land	0,08	0,22	0,14	0,85	0,26	3,06	1,39	4,55	2,12
Frankrijk .	0,88	0,77	0,39	0,26	0,23	1,72	2,04	1,61	2,56
Italië	0,73	2,73	0,12	0,32	0,11	0,93	1,06	1,43	3,77

0 = voeding en levende dieren

1 = dranken en tabak

2 = ruwe grondstoffen

3 = brandstoffen

4 = dierlijke en plantaardige oliën

5 = chemicaliën

6 = fabriekaten

7 = machines en transportmiddelen

8 = overige fabriekaten

Volledigheidshalve zijn ook voor elk van de lid-staten de desbetreffende quotiënten vermeld. De quotiënten hebben voor de E.E.G. alleen op het handelsverkeer met derde landen betrekking en voor de afzonderlijke landen op hun totaal handelsverkeer. De verhoudingen in 1961 geven een indicatie van de structurele verhoudingen.

Uit tabel 1 blijkt, waar in de Euromarkt de consumptie de produktie overtreft en omgekeerd. Sluit de Euromarkt zich economisch af, dan dienen meer S.I.T.C.-produkten 0 t/m 4 en 8 te worden geproduceerd, zulks ten koste van de S.I.T.C.-produkten 5 t/m 7¹⁾. Terloops zij hier opgemerkt, dat de Nederlandse verhoudingen wel enigszins anders liggen.

De berekening van de economische effecten van een afsluiting zoals hierboven bedoeld, vormt economisch een niet eenvoudige aangelegenheid. Teveel factoren spelen daarvoor in het proces een rol. Zelfs een benadering van de omvang van deze effecten is momenteel niet te geven. Het werken met een model van vergelijkingen en het verrichten van nog diverse afzonderlijke statistische onderzoeken zal o.i. pas een adequate penetratie van het vraagstuk in zijn volle omvang mogelijk maken.

Desondanks heeft het zijn nut zich thans reeds over de aard van het economische vraagstuk te beraden. Enig inzicht hierin lijkt ons onder de huidige omstandigheden van de Euromarkt-ontwikkeling niet zonder belang. Op grond hiervan willen wij aan de opinievorming over dit vraagstuk in het hiernavolgende een bijdrage leveren. Het beste lijkt ons dit te doen aan de hand van een kwantificatiepoging van de effecten. Voor dit doel zullen wij trachten aannemelijk te maken, wat maximaal aan economische effecten bij afsluiting te verwachten is.

Onder economische effecten worden de effecten verstaan t.a.v. het nationaal inkomen. Ten einde het complexe vraagstuk enigszins in de hand te houden, beperken wij ons in beginsel alleen tot de *agrarische sector*. Meer dan schattingen uit de vrije hand houden onze kwantificatiepogingen in dit opzicht niet in.

Het eerste hierbij rijzende netelige probleem betreft de vraag, welke effecten een relatieve verschuiving van de industriële naar de agrarische investeringen voor de welvaarts-groei zal teweegbrengen. M.a.w. wat voor invloed er op de welvaartspositie van een land uitgaat, indien in de toekomst produktiefactoren, welke anders in de industriële sector zouden worden ingezet, een aanwending in de agrarische sector verkrijgen. Wij willen over deze produktiefunctieverschuivingen het volgende opmerken.

Een kardinaal punt in dit verband vormt de invloed, die van elke 1 pCt. investeringsaccres per werker op het inkomens- c.q. produktie-accres per werker uitgaat en deze verhouding zowel in de landbouw als in de industrie gezien. Een investeringsaccres per werker vindt in de praktijk gedurig plaats en het is daarom reëel van dit gegeven uit te gaan.

Het is gebleken dat het hier bedoelde effect in de verschillende landen en voor de verschillende economische sectoren verschillend ligt. Voor enkele Westeuropese landen kwamen wij destijds tot de volgende resultaten²⁾.

¹⁾ Dit beeld is zeer globaal. Van nature kunnen diverse produkten in de Euromarkt niet worden voortgebracht. Als zodanig dient in de Euromarkt altijd een zekere export en import over te blijven.

TABEL 2.

Het inkomensaccres per 1 pCt. investeringsaccres (beide per werker) in 1950/1960

	Landbouw	Industrie	Dienstverlening
Nederland.....	1,31	0,97	0,39
België.....	1,06	0,75	0,36
West-Duitsland.....	0,31	0,83	0,36
Italië.....	0,47	3,61	0,09
Engeland.....	0,79	0,45	0,21

Volledigheidshalve hebben wij ook de dienstverlenings-sector in bovenstaande tabel opgenomen. De metingen van de gegevens van tabel 2 hebben op de netto-investeringen betrekking. De gegevens kunnen echter ook van toepassing worden verklaard op de gehele kapitaalgoederen-voorraad. Men kan namelijk zeggen, dat de gegevens een aanwijzing vormen voor het effect, hetwelk elke 1 pCt. toeneming van de kapitaalgoederen-voorraad op de inkomensvermeerdering uitoefent (beide per werker gemeten)³⁾. Dit laatste effect is zoals de lezer zal begrijpen ruimer dan het effect van de netto-investeringen alleen.

Moeilijk is het om aan de hand van de tabel het bewuste effect voor het Euromarkt-gebied in zijn totaliteit aan te geven. Alleen voor afzonderlijke landen als Nederland, West-Duitsland en Italië vermeldt de tabel voor de landbouw en de industrie de gegevens. Veronderstellen wij, dat het gegeven voor de Italiaanse industrie waarschijnlijk wel te hoog zal zijn uitgevallen, dan lijkt ons een maximale verhouding van 1 : 3 tussen het effect in de landbouw en in de industrie voor het gehele Euromarkt-gebied wel in de rede te liggen. Wij gaan dus van de niet irrealistische veronderstelling uit, dat per elke 1 pCt. kapitaalgoederenaccres per werker het inkomensaccres per werker in de industrie maximaal driemaal zo hoog ligt als dat in de landbouw.

Voor een *even grote absolute toeneming van de kapitaalgoederen-voorraad per werker* in beide gevallen, ligt de verhouding echter anders. Behalve de verhouding van 1 : 3 spelen in zo'n geval ook de kapitaalcoëfficiënten in de landbouw en in de industrie een rol (onder de kapitaalcoëfficiënt wordt de relatie begrepen tussen de kapitaalgoederen-voorraad en het daarmee geproduceerde inkomen). Dit is te begrijpen, omdat in plaats van de procentuele veranderingen thans de absolute veranderingen in de kapitaalgoederen-voorraad en het inkomen bestudeerd worden. Een hoge kapitaalcoëfficiënt betekent dan, dat per eenheid kapitaal betrekkelijk weinig inkomen wordt geproduceerd, terwijl dit bij een lage kapitaalcoëfficiënt juist andersom ligt. Voor onze relatie moet van de kapitaalcoëfficiënten dan ook de omgekeerde verhouding worden genomen⁴⁾.

²⁾ Zie „E.-S.B.” van 28 augustus 1963.

³⁾ In principe zijn trendmatige toenemingen van de netto-investeringen en van de kapitaalgoederen-voorraad aan elkaar gelijk. Indien namelijk de kapitaalgoederen-voorraad per jaar met n pCt. zou stijgen, dan zou de kapitaalgoederen-voorraad aan het einde van jaar t $(1+n)^t$ maal zo groot zijn geworden, hetgeen t.o.v. het jaar $t-1$ een relatieve aangroeiing impliceert van $1+n$.

De netto-investeringen zullen daarentegen aan het einde van jaar t vermeerderd zijn tot $(1+n)^t - (1+n)^{t-1}$, hetgeen t.o.v. het jaar $t-1$ een verhoudingsgewijze toeneming inhoudt van:

$$\frac{(1+n)^t - (1+n)^{t-1}}{(1+n)^{t-1} - (1+n)^{t-2}} = 1+n.$$

Zowel de kapitaalgoederen-voorraad als de netto-investeringen groeien in een willekeurig gekozen jaar t t.o.v. het daaraan voorafgaande jaar met hetzelfde getal, met name met $1+n$.

T.a.v. de verhouding tussen de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt in de landbouw en in de industrie geldt voor het gehele Euromarkt-gebied maximaal een verhouding van 2,5 : 1, hetgeen betekent dat de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt in de landbouw maximaal 2,5 maal zo hoog ligt als die in de industrie. Deze gedachte baseren wij op het feit, dat in het gehele Euromarkt-gebied de verhouding tussen de betreffende marginale kapitaalcoëfficiënten 2,5 : 1 bedraagt ⁵⁾. Wanneer de marginale kapitaalcoëfficiënten een dergelijke verhouding te zien geven, dan zullen de gemiddelde kapitaalcoëfficiënten hoogstwaarschijnlijk een geringere verhouding kennen ⁶⁾.

Met behulp van de vorenstaande kwantificeringen kan thans worden vastgesteld, dat bij een even grote absolute toeneming van de kapitaalgoederenvoorraad per werker in de landbouw en in de industrie, de toeneming van het geproduceerde inkomen per werker in de landbouw maximaal

$$\frac{1}{7,5} (= \frac{1}{3 \times 2,5})$$

bedraagt van die in de industrie. Bij eender veronderstelde verhoudingen tussen de geproduceerde inkomens en de geproduceerde waarden c.q. omzetten, geldt de verhouding van $\frac{1}{7,5}$ ook voor de toeneming van de produktiewaarde per werker.

Gaat men nu de omvang na van het importsaldo aan landbouwprodukten, dan is deze voor 1961 op 1,25 pCt. van het gezamenlijk nationaal inkomen van de Euromarkt-landen te schatten ⁷⁾. Een opvoering van de importvervangende agrarische produktie, ter grootte van 1,25 pCt. van het nationaal inkomen, zal hiervoor produktiefactoren uit de industriële sfeer vereisen, welke, wanneer zij in de industriële sfeer zouden zijn aangewend, daar een produktie zouden hebben bewerkstelligd van $7,5 \times 1,25$ pCt. = 9,37 pCt. van het nationaal inkomen.

Het relatieve verlies zou dus naar de verhoudingen in 1961 9,37 pCt. — 1,25 pCt. = 8,12 pCt. van het nationaal inkomen hebben bedragen. *Een agrarische autarkie in het Euromarkt-gebied zou hiermede dus een tol hebben vereist van ruim 8 pCt. van het nationaal inkomen, alleen op grond van de minder efficiënte produktie in de landbouw* ⁸⁾. In feite

⁴⁾ Wanneer Δ de toeneming voorstelt, u en v het inkomen per werker in resp. de landbouw en industrie symboliseren, K_u en K_v de kapitaalgoederenvoorraad per werker in resp. de landbouw en industrie uitdrukken, dan zijn onder de hypothese van een gelijk accres tussen de netto-investeringen en de kapitaalgoederenvoorraad de relaties waar het hier om gaat als volgt te omschrijven:

$$\frac{\Delta u}{u} = \beta u \frac{\Delta K_u}{K_u} \quad (1) \quad \text{en} \quad \frac{\Delta v}{v} = \beta v \frac{\Delta K_v}{K_v} \quad (2).$$

De waarden voor βu (landbouw) en βv (industrie) staan in tabel 2 vermeld. Indien nu

$$K_u = K_v \quad \text{en} \quad \frac{\Delta K_u}{K_u} = \frac{\Delta K_v}{K_v},$$

dan volgt door substitutie uit de vergelijkingen (1) en (2):

$$\frac{\Delta u}{\Delta v} = \frac{C_v}{C_u} \cdot \frac{\beta u}{\beta v} \quad (3),$$

waarbij C_u en C_v de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt voorstelt in de landbouw en industrie, in die zin dat

$$K_v = C_v V \quad \text{of} \quad K_u = C_u U.$$

Vergelijking (3) geeft de verhouding aan tussen het geproduceerde inkomensaccres per werker in de landbouw en in de industrie bij een even grote absolute toeneming van de kapitaalgoederenvoorraad per werker in de beide sectoren.

zal het verlies minder zijn, omdat niet alle produkten uit het agrarische importsaldo in de E.E.G. vervaardigd kunnen worden.

Tot hertoe hebben wij alleen rekening gehouden met de effecten van produktiefunctieverschuivingen. Thans willen wij ook rekening houden met de effecten van structurele prijsverschuivingen, wanneer in plaats van import de produktie in eigen gebied ter hand wordt genomen. Men kan immers aannemen, dat de derde landen andere reële kostprijzen kennen dan de Euromarkt-landen, vooral wanneer het om landbouwprodukten gaat. Het is op grond hiervan dat wij in het hierna volgende de landbouwimportprijzen in de E.E.G.- en derde landen met elkaar zullen vergelijken.

Ten einde het hieraan verbonden statistische werk te beperken, betrekken wij onze vergelijkingen alleen op de belangrijkste ingevoerde landbouwprodukten, met name op die landbouwprodukten, welke tezamen genomen ca. 70 pCt. van de totale invoer aan landbouwprodukten representeren. De resultaten zijn vermeld in tabel 3.

Zoals uit de variatiepercentages van tabel 3 blijkt, wijken de prijzen van de produktsoorten in diverse gevallen niet onbelangrijk af van die der produktgroepen. De prijzen in de tabel geven in deze gevallen dus geen aanwijzing betreffende de prijzen van de produktsoorten.

Kwaliteitsverschillen en toevallige marktomstandigheden zullen zeker tot de prijsverschillen hebben bijgedragen. Naarmate de aggregatie-totalen groter worden, mag van beide factoren echter een mindere inwerking op de prijsverschillen worden verwacht. Op grond hiervan tenderen

⁵⁾ Zie daarvoor de studie van de E.C.E., aangehaald door Prof. Dr. J. E. Andriessen: „De economische groei in Nederland”, 1962, tabel XIV, blz. 38.

⁶⁾ Dit komt omdat βu (landbouw) op $\frac{1}{3}$ is gesteld van βv (industrie), terwijl beide $< 1,0$ zijn, hetgeen aan beide gemiddelde kapitaalcoëfficiënten een opwaartse ontwikkeling verleent, waarbij de ontwikkeling naar boven voor de landbouw sneller mag worden verondersteld dan voor de industrie. De verhouding verkrijgt er in marginaal opzicht een geaccentueerd karakter door. Als voorwaarde hiervoor dient gesteld te worden, dat het kapitaalgoederenaccres per werker in de landbouw meer bedraagt dan

$$\frac{1 - \beta v}{1 - \beta u}$$

maal dat in de industrie, hetgeen naar onze mening een reële veronderstelling is. Zonder er verder op in te gaan, willen wij opmerken, dat wij bovenstaande conceptie baseren op de volgende vergelijking voor de ontwikkeling van de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt:

$$\frac{\Delta C}{C} = \frac{\Delta K}{K} (1 - \beta),$$

waarbij c de gemiddelde kapitaalcoëfficiënt en K de kapitaalgoederenvoorraad per werker symboliseren (zie hiervoor overigens ook ons artikel in „E.-S.B.” van 28 augustus 1963).

⁷⁾ Landbouwprodukten zijn hier de produkten, welke onder de S.I.T.C. 0 vallen (zie voor een nadere omschrijving ervan de tabellen 1 en 3). Het E.E.G.-importsaldo aan landbouwprodukten bedroeg in 1961 f. 6,9 mrd., terwijl het nationaal inkomen van de E.E.G. in hetzelfde jaar f. 555,7 mrd. bedroeg.

⁸⁾ Nogmaals wijzen wij erop, dat deze schattingen niet meer dan schattingen uit de vrije hand inhouden. Dit wordt nog extra benadrukt door het feit, dat in de realiteit het geïnvesteerde kapitaal per werker in de industrie een ander is dan in de landbouw. Wat wij gedaan hebben is het in gedachten egaliseren van de kapitaalinvesteringen in beide gevallen. Hiermede zullen echter feitelijk veranderingen in de kapitaalcoëfficiënt optreden, aangezien g niet gelijk is aan 1,0. Wij veronderstelden, dat in zulke gevallen de kapitaalcoëfficiënt niet veranderde. Voor grove ramingen als de onze is deze simplificatie o.i. geoorloofd.

TABEL 3.

Invoerprijzen voor de Euromarkt per kg in dollars in 1962 (excl. invoerrechten)

S.I.T.C.	Produktgroepen	P _N	P _E	P _W	δ _N	δ _E	δ _W	n
001	Levende dieren	0,69	0,53	0,50	43	33	63	6
011	Vlees, vers, koud of bevroren	0,76	0,66	0,62	23	7	14	8
023	Boter	0,91	0,96	0,92	0	0	0	1
024	Kaas en gestremde melk	0,60	0,68	0,69	0	0	0	1
025	Eieren	0,59	0,59	0,58	46	42	40	2
031	Vis, vers en eenvoudig geconserveerd	0,31	0,30	0,31	38	31	10	3
032	Visconserven enz.	0,91	0,93	0,80	53	51	50	2
041	Tarwe, ongemalen	0,12	0,07	0,07	0	0	0	1
043	Gerst, ongemalen	0,08	0,07	0,06	0	0	0	1
044	Mals, ongemalen	0,06	0,06	0,05	0	0	0	1
045	Granen, ongemalen, andere dan tarwe, rijst, gerst en mals	0,06	0,07	0,06	0	0	0	3
048	Bewerkte granen enz.	0,37	0,36	0,34	22	48	53	9
051	Fruit, vers en noten, vers en gedroogd	0,28	0,31	0,37	51	86	136	10/13/13
053	Fruit, geconserveerd	0,31	0,26	0,23	27	44	13	8/ 9/ 9
054	Groenten, vers, bevroren enz.	0,18	0,21	0,21	35	67	138	9
055	Groenten, wortelen en knolgewassen, geconserveerd enz.	0,81	0,35	0,44	50	88	130	4
061	Suiker en honing	0,08	0,09	0,15	104	130	47	5
071	Koffie	1,96	1,84	0,80	90	83	37	2
072	Cacao	0,95	0,90	0,53	26	33	32	4
081	Voeding voor dieren	0,11	0,09	0,08	65	78	40	9/10/10
	Totaal gewogen gemiddelden	0,47	0,39	0,35				

P_N = gemiddelde prijs bij invoer uit Nederland δ_N = standaardafwijking voor Nederlandse prijzen van produktsoorten in procenten t.o.v. hun gemiddelde P_N
P_E = " " " " " de E.E.G. δ_E = " " " " " E.E.G.-prijzen " " " " " " " " " " " P_E
P_W = " " " " " de wereld δ_W = " " " " " wereldprijzen " " " " " " " " " " " P_W
n = aantal produktsoorten (S.I.T.C. in 5 digits).

de totaal gewogen gemiddelden van alle agrarische prijzen meer een beeld van de structurele prijsverschillen te geven dan de prijzen van de produktsoorten en produktgroepen.

Beziet men de totaal gewogen gemiddelden van de agrarische prijzen in de tabel, dan blijkt het agrarisch prijspeil bij invoer uit de E.E.G.-landen ca. 11 pCt. hoger te liggen dan bij invoer uit de gehele wereld (het Nederlandse prijspeil ligt in dit opzicht nog hoger). Gewogen aan de hand van de verhoudingen tussen de E.E.G.- en wereldinvoer, komt het verschil erop neer dat het agrarisch prijspeil in de E.E.G. ruim 14,5 pCt. boven dat van de derde landen ligt.

Importvervanging zal uit dien hoofde een nadeel van 14 à 15 pCt. opleveren t.a.v. de omvang van de te vervangen import. Bij een omvang van de te vervangen import van 1,25 pCt. van het nationaal inkomen, komt het nadeel maximaal neer op $0,15 \times 1,25$ pCt. = 0,19 pCt. van het nationaal inkomen van de economische gemeenschap⁹⁾.

Daarnaast dient men tevens rekening te houden met structurele prijsverschillen t.a.v. de industrieproducten. De in de agrarische sector extra aan te wenden produktiefactoren moeten immers, zoals in het voorgaande is bevestigd, uit de industriële sector worden gehaald. Ook hier zijn structurele prijsverschillen tussen de E.E.G.- en derde landen denkbaar en ook hier zijn soortgelijke gegevens te verstrekken als welke in tabel 3 vermeld staan. Deze gegevens vermelden wij echter niet. De industriële sector is daarvoor een te veelomvattende sector, hetgeen de bewerking van de gegevens, zoals in tabel 3 is geschied, te omvangrijk zou maken. Wij volstaan hier met alleen de veronderstelling uit te spreken, dat in de E.E.G.-landen de industriële producten goedkoper worden voortgebracht dan in de derde landen, uitzonderingen uiteraard daargelaten. Het feit dat de E.E.G. meer industrieproducten exporteert dan importeert, vormt o.i. daarvoor een zekere

⁹⁾ Hogere importprijzen beperken de bestedingen. Beperkingen van geringe omvang zoals hier wettigen de verwachting van een eender blijvende verdeling van de bestedingen over de consumptie en investeringen en verder van een eender blijvende structuur van beide bestedingscategorieën. Dit alles resulteert in een evenredige vermindering van het nationaal inkomen bij stijgende importprijzen.

aanwijzing. Voor het gemak veronderstellen wij, dat het industriële kostprijniveau in de E.E.G. zo'n 14 à 15 pCt. lager ligt dan in de derde landen, dus naar prijzen industrieel evenveel eronder ligt als agrarisch erboven.

Samenvattend kan ten slotte worden opgemerkt, dat een agrarische afsluiting op grond van de structurele prijsverschillen een economisch nadeel bewerkstelligt van ruwweg $2 \times 0,19$ pCt. = 0,38 pCt. of afgerond naar boven van 0,4 pCt. van het reëel nationaal inkomen van de economische gemeenschap.

Het totale effect van een protectionistische agrarische afsluiting van de E.E.G. bedraagt zodoende maximaal 8 pCt. (produktiefunctieverschuivingen) + 0,4 pCt. (prijsverschuivingen) = 8,4 pCt. of afgerond 8 à 9 pCt. van het nationaal inkomen van de economische gemeenschap.

Hogere of lagere prijzen in de E.E.G. in vergelijking tot die der derde landen spelen, gezien het bovenstaande, niet zo'n belangrijke rol. De bij dergelijke processen noodzakelijke produktieverschuivingen van de ene naar de andere sector zijn van veel groter betekenis. Dit feit lijkt ons wel de belangrijkste uit het artikel te trekken conclusie.

Een andere, meer het totale effect betreffende, conclusie is de omstandigheid, dat een nadelig effect van 8 à 9 pCt. van het nationaal inkomen in enkele jaren tijds niet is op te vangen. Een agrarisch protectionisme zal derhalve geleidelijk aan ingang moeten vinden, ten einde dit enigszins economisch draagbaar te maken.

Al met al is het duidelijk, dat de beste weg voor de Euromarkt in de komende jaren de weg is welke leidt tot het behoud en zo mogelijk tot het vergroten van het open economisch karakter van de gemeenschap. Het is een weg, welke alleen kan worden afgelegd, wanneer verdere specialisaties plaatsvinden in datgene, waarin de Euromarkt economisch superieur is in de grote wereldgemeenschap der volkeren, met name haar industrieel potentieel.

Elke aantasting van een verdere uitbouw in deze richting betekent een relatieve stilstand voor de lid-staten en een relatieve benadeling van derde landen.

Principiële uitspraken over televisiereclame

Nu onze Minister President in de Tweede Kamer heeft verklaard, dat de regering vóór 1 maart voorstellen zal indienen over de ontwikkeling van ons omroepbestel en de wijze waarop televisiereclame zal moeten worden geëffectueerd, is het niet alleen gewenst maar ook noodzakelijk dat zij, die met deze materie te maken hebben en krijgen, zo duidelijk mogelijk op de hoogte worden gesteld van het standpunt van hen, die voor reclamedoelinden van dit moderne communicatiemiddel gebruik zullen gaan maken, in casu de reclamemakende ondernemers (adverteerders) en de reclamebureaus. Wij menen de plicht te hebben dit standpunt te verdedigen, omdat wij in deze de deskundigen vertegenwoordigen die verenigd zijn in de Vereniging voor Erkende Advertentiebureaus V.E.A. Zij immers krijgen de verantwoordelijkheid te dragen de reclame voor dit nieuwe medium te creëren en zodanig te hanteren dat het verwachte effect gerealiseerd zal kunnen worden.

De heer C. Enkelaar van de K.R.O. heeft kort geleden op een public lunch van het Genootschap voor Reclame als zijn mening te kennen gegeven, dat de reclamemakende wereld in ons land onvoldoende haar mening te kennen heeft gegeven en verdedigd. Het eerste is wellicht waar, maar het tweede in geen geval, omdat zij onvoldoende openbare mogelijkheid tot verdediging van haar opvattingen in deze ter beschikking heeft. Vandaar dat wij nu gaarne door middel van dit artikel willen trachten ons standpunt duidelijk naar voren te brengen in de verwachting dat belanghebbenden en geïnteresseerden van deze materie kennis zullen nemen.

Televisiereclame moet in de eerste plaats gezien worden als een fenomeen dat vooral ook in reclame-technische zin invloed gaat uitoefenen op het totale reclamebeeld. Invoering van televisiereclame in een land wil zeggen een omschakeling van de reclame-opvattingen, van het investeringsbeleid van de reclamegelden en van de produktiegewoonten, op het terrein van de reclame. Een reclamefilm op een beeldbuis is een revolutie vergeleken met de uitingen via de orthodoxe reclamemedia: niet alleen kostbaarder, maar ook, bij welslagen lucratiever, niet alleen gevaarlijker, maar ook indringender; bovendien technisch moeilijker te hanteren dan welk ander reclamemiddel ook. „Een paar seconden van een televisiereclamefilm”, lezen wij ergens, „passen in een pillendoosje van zes en een halve centimeter middellijn. De luttele inhoud van dit doosje vertegenwoordigt verschillende weken geconcentreerde moeite van dertig mensen. Het kan het verschil tussen winst en verlies bepalen”.

Nogmaals, met nadruk willen wij naar voren brengen dat televisiereclame een verschijnsel is dat alleen acceptabel is wanneer alle partijen, die er mee te maken krijgen zich volledig bewust zijn van het feit dat het zijn eigen „wetten” heeft, waaraan voldaan dient te worden, wil het niet bij voorbaat tot mislukking gedoemd zijn. Velen hebben de afgelopen jaren het woord televisiereclame in de mond en de pen te hand genomen zonder dat zij zich eigenlijk realiseerden waarover zij spraken of schreven. De meest schokkende voorstellen waren bijv. om een kwartier televisiereclame rondom het nieuws te gaan geven of het zgn. Beierse systeem

te gaan invoeren. In beide gevallen zou men een grote reeks reclamefilms achter elkaar op het scherm krijgen, waarnaar uiteindelijk niemand meer wil kijken. Met als gevolg, dat de resultaten voor de reclamemakende ondernemingen ver beneden de verwachtingen blijven en de inkomsten voor de televisieprogrammamaatschappij in gevaar komen. In het buitenland heeft men deze fouten gemaakt, bijv. in Duitsland, waar het 2e net niet van de grond komt en waar men nu plannen heeft het 1e net uitsluitend uit de kijkgeldfondsen te gaan financieren en het 2e net uit reclame-inkomsten. Men geeft er zich daarbij rekenschap van dat men eveneens het reclamezendsysteem zal moeten gaan aanpassen aan de door de reclame te stellen eisen.

Wij concluderen dan ook dat in het algemeen gesproken televisiereclame zodanig zal moeten worden toegepast dat alle partijen, dus de kijker(ster), de reclamemakende onderneming en de televisieprogrammamaatschappij er voldoende en voordeel van hebben. Een zeer belangrijk aspect is, dat de reclamemakende onderneming daarbij nooit enige bemoeienis mag hebben met of invloed zal kunnen uitoefenen op de inhoud van de televisieprogramma's. Over dit laatste menen wij, zijn alle belanghebbenden het nu wel eens.

Uitgaande van bovengenoemde conclusie lijkt het ons aanbevelenswaardig om door middel van vraag en antwoord enige principiële punten aan de orde te stellen.

Vraag I.

Waar gaat het in algemene zin om bij de inzet van televisiereclame?

Antwoord.

Televisiereclame zal voldoende kansen moeten krijgen om te bewijzen dat zij ten gunste en ten voordele van alle betrokken partijen werkt. Mede in het algemeen belang zullen zoveel mogelijk reclamemakende ondernemingen in de gelegenheid gesteld moeten worden van het reclamemedium gebruik te maken. Dus niet alleen de nationaal maar eveneens de regionaal reclamemakende ondernemingen. Voor dit laatste verwijzen wij naar het rapport van de Commissie Televisiereclame van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf.

Vraag II.

Aan welke eisen moet televisiereclame voldoen om te kunnen slagen?

Antwoord.

Er zijn vier criteria:

1. het mogelijk maken van uitzending van de reclameboodschappen op *verschillende tijden van de dag*.
2. het als gevolg daarvan mogelijk maken van *frequentie* in de reclame (meerdere uitzendingen per dag).
3. *differentiatie van de reclame-uitzendtarieven*, waardoor ook kleinere reclamemakende ondernemingen financieel de mogelijkheid wordt geboden van het televisiemedium gebruik te maken (ook regionaal).
4. het inzetten van *verschillende lengten* T.V.-reclamefilms, bijv. 10 - 15 - 30 - 45 - 60 seconden per film.

Vraag III.

Welk reclamezendsysteem voor televisie is voor ons land het meest geschikt en beantwoordt het meest aan de eisen gesteld in het antwoord op vraag II?

Antwoord.

In het kort geformuleerd liggen aan de beantwoording van deze vraag de volgende punten ten grondslag:

A. Het is economisch en sociaal noodzakelijk dat grote zowel als kleine bedrijven gebruik kunnen maken van het medium.

B. Wil men bereiken dat de hoge investeringen in het reclamemedium televisie verantwoord zijn, dan dient men rekening te houden met de specifieke eisen die reclame in het algemeen en televisiereclame in het bijzonder stelt; dus vooral frequentie- en differentiatie-mogelijkheid.

C. Irritatie van de kijker dient vermeden, resp. zoveel mogelijk beperkt te worden.

D. Hoewel dit punt geen zelfstandige factor betekent, kan men stellen dat bij uitbreiding van de totale zendtijd, de reclamezendtijd eveneens uitgebreid dient te worden, opdat de inkomsten uit reclame in dezelfde mate zullen blijven bijdragen in de exploitatie van de zender.

Het Engelse noch het Duitse systeem van reclame in de televisie voldoet aan alle voorwaarden, die men ten aanzien van reclame in de televisie hier te lande kan stellen en zoals deze hierboven zijn geformuleerd.

De hierbij afgedrukte illustratie geeft het gedachte *Nederlandse systeem* te zien, dat wél aan alle hierboven genoemde voorwaarden voldoet. Dit systeem heeft de volgende hoofdkenmerken:

1. spreiding van de reclame over de gehele zendtijd;
2. de reclame-uitzendingen duren niet langer dan $2\frac{1}{2}$ minuut per interval;
3. reclame-uitzending vindt alleen plaats in de werkelijk natuurlijke onderbrekingen van het programma. Het komt dus *niet* voor dat een zelfstandig programma-onderdeel onderbroken wordt.
4. voor zover mogelijk is de reclame geplaatst vòòr en/of na *vaste* dagelijkse programma-onderdelen.

Ad 1.

Spreiding van de reclame-uitzendingen over de gehele zendtijd is noodzakelijk om te voldoen aan alle voorwaarden:

— Daar de kijkdichtheid in de loop van de dag varieert, is het mogelijk een differentiatie in de tarieven voor televisiereclame aan te brengen in die zin, dat

voor verschillende tijdsperioden van de dag verschillende tarieven gelden. Dit zgn. *gedifferentieerde tariefsysteem* maakt het ook voor adverteerders met een meer beperkt budget mogelijk van televisiereclame gebruik te maken.

— In de loop van de uitzending varieert tevens de samenstelling en aard van het kijkerspubliek. Het is duidelijk dat de ene adverteerder wél geïnteresseerd is in een bepaalde bevolkingsgroep en een ander niet. Door een spreiding van de reclame over de gehele zendtijd kan de adverteerder dat tijdstip uitkiezen waarop hij naar zijn verwachting het grootste gedeelte van die bevolkingsgroep, waarin hij geïnteresseerd is, zal bereiken; m.a.w., zijn investering is dan zo economisch mogelijk aangewend.

— Opeenhoping van reclame-uitzendingen in een kort tijdsbestek en de mogelijke irritatie daardoor van de kijker worden vermeden.

— Beperking van de reclame-uitzendingen tot een bepaald tijdvak van de uitzending dient vermeden te worden, mede omdat alsdan een limiet gesteld wordt aan de inkomsten uit televisiereclame; men kan immers binnen dat tijdsbestek niet zonder meer de reclamezendtijd uitbreiden zonder de kijker te irriteren.

Ad 2.

Naarmate een reclame-interval korter duurt, neemt de reclamewaarde van het medium toe en wordt irritatie van de kijker vermeden. Omgekeerd daalt de reclamewaarde bij langer worden van de interval, ook al omdat de irritatie van de kijker toeneemt.

Ad 3.

Ook hierdoor wordt irritatie van de kijker vermeden.

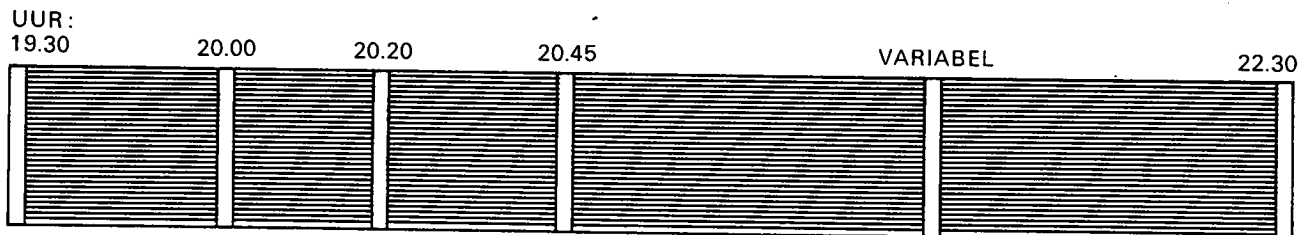
Ad 2 en 3.

In Engeland maakt de zendtijd voor reclame gemiddeld 10 pCt. van de totale zendtijd uit. Daardoor wordt het programma per uur 3 à 4 keer onderbroken. Dit percentage van 10 is in Nederland niet te realiseren, omdat het Nederlandse systeem van reclame in de televisie dan niet zou voldoen aan de gestelde voorwaarden. Dit systeem houdt immers in dat de programma-onderdelen zelf niet onderbroken mogen worden en de reclamebreaks van zo kort mogelijke duur moeten zijn.

Ad 4.

Er kan aangenomen worden dat aan iedere televisiezender een zekere kijkgewoonte inherent is. Indien reclame rondom vaste programma's wordt toegelaten, dan kan de adverteerder zijn reclame-inzet beter plan-

VOORBEELD VAN HET NEDERLANDSE ZENDSYSTEEM VOOR TELEVISIE-REKLAME OP HET ZENDERNET NEDERLAND 1

N.B. Tussen, voor of na bepaalde programma-onderdelen telkens maximaal $2\frac{1}{2}$ minuut reclame op de aangegeven tijdstippen.

nen. Het Nederlandse systeem voor televisiereclame-uitzendingen is in principe geaccepteerd in het kortelings uitgebrachte interim-advies van de Pacificatiecommissie.

Vraag IV.

Op welk zendernet dient in ons land televisiereclame te worden ingezet?

Antwoord.

In het interim-advies van de Pacificatiecommissie wordt de suggestie gedaan om reclame in te zetten op het 2e televisienet. Wij menen dat in het belang van de kijker, de televisie-uitzendaatschappij en de reclame zelf het 2e net onder de huidige omstandigheden en voor de naaste toekomst zich niet voor reclame-inzet leent, doch dat alleen het 1e net in aanmerking dient te komen. Het 1e net biedt o.a. doordat het bereik nationaal is:

a. een betere concurrentiemogelijkheid voor de Nederlandse reclamemakende onderneming versus de buitenlandse, in casu de Duitse ondernemingen, die gebruik maken van de Duitse T.V.-zenders waarmede televisiereclame wordt uitgezonden;

b. mogelijkheden voor regionale reclame via de steunzenders (zie daarover het rapport van de Raad voor het Midden- en Kleinbedrijf);

c. de mogelijkheid voor de nationale reclamemakende onderneming haar reclame over het gehele land te spreiden;

d. de mogelijkheid, gezien de programmastructuur en het aantal zendingen, het Nederlandse reclamezendstelsel toe te passen (er is een voldoende aantal vaste programma's);

e. in totaal grotere inkomsten uit het televisiereclame-budget.

Vraag V.

Is er nu reeds iets te zeggen over de kosten van televisiereclame en de opbrengsten daaruit ten behoeve van de televisieprogrammamaatschappijen?

Antwoord.

Acceptatie van het Nederlandse televisiereclamezendstelsel geeft de mogelijkheid via Nederland I onder de huidige programmastructuur per jaar max. 6.000 minuten televisiereclame beschikbaar te krijgen. Zonder tot een prognose te komen over een verantwoorde reclameminuutprijs willen wij stellen dat er in een klein land ten opzichte van een groot land een aantal verschillen bestaat voor degene die in televisiereclame geld investeert en televisie uitzendt. Deze zijn bijv. de volgende:

a. De totale televisiereclamekosten voor de Nederlandse reclamemakende onderneming zullen in vergelijking met het buitenland relatief hoog worden omdat de produktiekosten voor reclamefilms een groot deel van die kosten zullen uitmaken. In het buitenland bereikt men met 1 film immers veel meer kijkers omdat het aantal ontvangststellen daar veel groter is dan in ons land.

b. Het aantal ondernemingen dat zich televisiereclame kan veroorloven is in Nederland in verhouding met het buitenland veel geringer.

De minuutprijs zal dus aan enkele belangrijke voorwaarden moeten voldoen om aan bovenstaande punten tegemoet te komen en zal absoluut gezien veel lager dienen te zijn dan die in grotere landen. Het is daarbij duidelijk dat er geen te grote discrepantie mag ontstaan tussen de kosten van televisiereclame en van reclame via andere media. In dit verband speelt de minuutprijs eveneens een rol bij regionale televisiereclame. De afgeleide minuutprijs voor deze uitzendingen zal zodanig dienen te zijn gesteld dat zoveel mogelijk regionale firma's kunnen meedoen; m.a.w. de regionale tarieven mogen niet prohibitief werken voor regionale adverteerders.

Het zal de eerste jaren en zolang de programmazending niet wordt vergroot niet te verwachten zijn dat kolossale bedragen in televisiereclame zullen kunnen worden gestoken. Wij hebben de indruk dat een bedrag van f. 30 à 40 mln. in het kader van de verwachtingen ligt of wel ca. 10 pCt. van de investeringen in advertenties exclusief die in de vakbladen. Wanneer wij daarbij optellen de inkomsten uit de kijkgelden, dan zou in de eerstkomende jaren een bedrag van in totaal f. 100 mln. per jaar ter beschikking zijn voor de exploitatie van de twee zendernetten.

Hieruit blijkt dat de inkomsten uit reclame lager zullen liggen dan die uit de kijkgelden, hetgeen de onafhankelijkheid van de programma-instanties tegenover de reclamemakende ondernemingen nog zou onderstrepen. (Wij denken hier aan dezelfde verhouding zoals die vroeger bij de pers als grondslag werd beschouwd, nl. 65 pCt. inkomsten uit abonnementen en 35 pCt. uit advertenties).

Bovengenoemde bedragen tonen aan dat de inkomsten uit televisiereclame hard nodig zijn om de uitzendingen over twee zendernetten te kunnen handhaven. Tegen deze achtergrond dient men de conclusie te aanvaarden dat de televisiereclame als volledige partner zal moeten worden erkend en dat deze dus niet stiefmoederlijk zal mogen worden bedeed als het erom gaat de spelregels op te stellen. De resultaten zullen anders óók voor de televisiezendmaatschappijen dienovereenkomstig zijn.

Vraag VI.

Wanneer zal televisiereclame in ons land een feit worden?

Antwoord.

Wij wagen ons niet aan voorspellingen, omdat deze reeds in de afgelopen tien jaren zo dikwijls zijn gedaan en nooit zijn uitgekomen. Wel kan van ondernemerszijde naar voren worden gebracht, dat al deze jaren van onzekerheid ertoe hebben geleid dat kosten zijn gemaakt die achteraf niet verantwoord bleken, reserveringen die niet aan hun doel beantwoordden en ook, dat er mentaal schade is geleden die niet in cijfers is uit te drukken. Ook buitenlandse televisiereclame, die in ons land wordt ontvangen, berokkent meer schade dan men over het algemeen wel aanneemt. Het wordt dus hoog tijd dat nu zeer spoedig bekend wordt, wat er gaat gebeuren, zodat de reclamemakende onderneming weet waar zij aan toe is. Aarzelen is geen premie op goed zaken doen en is ook niet in het belang van de economie van ons land.

Rotterdam.

Commissie Televisiereclame V.E.A.
J. WOERLEE.

De beëindigingsvergoedingsregeling in de landbouw

Naar aanleiding van het artikel van Prof. Dr. J. Horring, getiteld „De beëindigingsvergoedingsregeling in de landbouw” en verschenen in „E.-S.B.” van 20 januari 1965, zij het mij vergund de volgende opmerkingen te maken.

Wanneer Prof. Horring in het onderdeel „Bedrijfsvergroting” ertoe overgaat aan te geven, hoe de kosten kunnen worden berekend, die met pensionering samenhangen, vergeet hij daarbij met de sterfttekansen rekening te houden. De door hem gevolgde methode van bepaling van de contante waarde is juist, indien het stellige uitkeringen zou betreffen. Gaat het echter om een reeks van het leven afhankelijkke uitkeringen, zoals hier, dan wordt de contante waarde mede door de sterfttekansen bepaald en is het onjuist hiervan te abstraheren. Dit wat betreft de bepaling van de grootte van de last. Aangaande de druk van de last en de wijziging in de garantieprijs het volgende.

Zou het zo zijn, dat de uitkeringen uit het Fonds zouden moeten gaan ten koste van de garantieprijs van de melk, dan geloof ik, dat hiertoe een daling van 6 cent per liter melk niet nodig is, maar dat met minder kan worden volstaan al naar gelang de grootte van de melkproductie van het bedrijf, waaraan grond wordt toegevoegd.

Stel, dat uitgegaan van het voorbeeld van Prof. Horring

die 5 ha wordt toegevoegd aan een bedrijf, waarvan de melkproductie een omvang heeft van 60.000 l. De jaarlijkse kosten van de pensionering, ten bedrage van 5 pCt. van f. 37.000 is f. 1.850, drukken dan op een melkplas, die in totaal 90.000 l groot is. Ergo, de druk per liter melk bedraagt in dit geval 2,1 cent. Dit betekent, dat bij een verlaging van de garantieprijs voor dit vergrote bedrijf van 2,1 cent per liter melk, de gemeenschap quitte zou spelen. Bij toevoeging aan een bedrijf met een melkproductie van 120.000 liter 's jaars zouden de kosten van de pensionering er al „uit” zijn bij een verlaging van de garantieprijs voor dit vergrote bedrijf van slechts een en een kwart cent per liter melk.

Een andere vraag is of een eventuele daling van de garantieprijs, welke vergezeld gaat van de hierbedoelde bedrijfsvergroting, wel zo gemakkelijk door een kostprijsverlaging kan worden opgevangen; of anders gezegd: of de bedrijfsvergroting zelf de middelen meebrengt het opbrengstverlies te compenseren, dat gelegen is in een daling van de garantieprijs. Hoewel er, theoretisch althans, veel is dat voor deze opvatting pleit en althans een gedeeltelijke compensatie aannemelijk doet schijnen, is er de laatste tijd toch enige twijfel aan de juistheid van deze opvatting gerezen.

Daarom kan het zijn nut hebben het volgende tabelletje hier op te nemen, waarin o.a. de kostprijzen vermeld staan van de laatste drie jaren van Friese weidebedrijven. Van deze bedrijven is een gedeelte gelegen op veen, het andere gedeelte op klei.

Kostprijzen van Friese weidebedrijven

Oppervlakte traject	8-15 ha	15-20 ha	20-30 ha	> 30 ha
Gemiddelde oppervlakte	12,4 ha	17,5 ha	25,0 ha	34,8 ha
Kostprijs 1961/62	27,6 ct. (39) a)	29,4 ct. (34)	25,3 ct. (73)	24,7 ct. (39)
1962/63	33,3 „ (40)	32,6 „ (28)	29,2 „ (51)	28,2 „ (37)
1963/64	35,0 „ (40)	32,8 „ (37)	31,2 „ (83)	30,2 „ (44)
Gemiddeld 1961/64	32,0 „	31,6 „	28,6 „	27,7 „

a) Tussen haakjes het aantal bedrijven.

Dit tabelletje wekt de indruk dat men er goed aan doet de gevolgen van bedrijfsvergroting, althans voor kleinere bedrijven, niet te overschatten. Vooral niet, indien de

bedrijfsvergroting tot het creëren van extra stalruimte e.d. zou nopen.

Concluderende menen we te mogen stellen, dat

BANQUE DE PARIS ET DES PAYS-BAS

ROTTERDAM zoekt een

FUNCTIONARIS

die, na een korte inwerkperiode, zal worden benoemd tot

CHEF VAN DE EFFECTENAFDELING

Ervaring in het effectenbedrijf is vereist. Sollicitant moet in staat zijn zelfstandig de binnenlandse en buitenlandse clientèle te bedienen.

Brieven met uitvoerige inlichtingen te richten aan de Directie, Van Vollenhovenstraat 36-40.

enerzijds de druk van de pensioneringslasten (gelukkig) aanmerkelijk lichter is dan Prof. Horring veronderstelt, maar dat het anderzijds (helaas) wel moeite zal kosten deze druk door kostprijsverlaging via bedrijfsvergroting op te vangen.

Woerden.

Th. J. SNOEK.

NASCHRIFT

De contante waarde van de uitkeringen.

Ter besparing van ingewikkelde berekeningen ben ik uitgegaan van een geschatte, uniforme gemiddeld te verwachten leeftijd van 75 jaar. De heer Snoek heeft gelijk dat dit onnauwkeurig is. Inmiddels hebben mij uit goede bron nauwkeurige berekeningen bereikt, waarbij wel rekening is gehouden met de sterftetekansen bij elke leeftijd. Bovendien had ik nog verzuimd de bedragen er bij te tellen die gemiddeld aan de overlevende echtgenote moeten worden betaald. Ten slotte zijn inmiddels de uitkeringen per 1 januari 1965 niet met 15 pCt., zoals ik had verondersteld, maar met 18,7 pCt. verhoogd.

Uitgaande van een toekomstige stijging van de loon-

index met 5 pCt. en een discontovoet van eveneens 5 pCt. worden de gekapitaliseerde bedragen thans bij bedrijfsbeëindiging op een leeftijd van het bedrijfshoofd van:

55 jaar rond f. 48.400 in plaats van f. 41.000.

60 jaar rond f. 45.300 in plaats van f. 37.000.

65 jaar rond f. 19.400 in plaats van f. 11.000.

Bij afdracht van 5 ha grond op gemiddeld 60-jarige leeftijd wordt het „losgeld” dus ruim f. 9.000 per ha in plaats van f. 7.400, zoals ik in mijn artikel vermeldde.

De kostprijsverlaging.

De overgang van één ha grond uit een klein beëindigd bedrijf van 5 ha naar een groter bedrijf zal *marginiaal* gezien met een kostenverlaging gelijk aan de rente van het „losgeld” gepaard moeten gaan om maatschappelijk quitte te spelen. Om hiervan een concrete voorstelling te geven drukte ik dit uit in centen per kg melk; in plaats van 6 ct wordt dit zelfs 7,5 ct. De heer Snoek heeft gelijk, dat indien deze extra kosten worden verdeeld over de totale productie, in plaats van alleen over de extra productie ten gevolge van de bedrijfsvergroting, er een lager bedrag per kg melk uit de bus komt.

U reageert op
annonces in

„E.-S.B.”?

★

Wilt U dat dan steeds
kenbaar maken!

DRS. F. L. G. SLOOFF

DE
WEGWIJZER
VOOR
DE BELEGGERS

een in begrijpelijke taal geschreven,
uiterst praktisch gidsje dat elke
particuliere belegger (of a.s.
belegger) steeds bij de hand
dient te hebben.

prijs 2.75

★
Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan
wel rechtstreeks bij de uitgever N.V.
Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants te Schiedam.

De Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. te IJmuiden
vraagt voor de Hoofdafdeling Deelnemingen een

academisch gevormde econoom

De Hoofdafdeling Deelnemingen heeft tot taak de Directie te adviseren omtrent eventuele deelneming van Hoogovens in bestaande of nog op te richten maatschappijen en omtrent het ten aanzien van de maatschappijen, waarin door Hoogovens reeds deelgenomen wordt te volgen beleid.

Bij het contact met laatstgenoemde ondernemingen vervult de Hoofdafdeling Deelnemingen een stimulerende en coördinerende functie, terwijl ze ten aanzien van eventuele nieuwe deelnemingen tot taak heeft de nodige studies te verrichten.

De gevraagde econoom zal worden opgenomen in een groep medewerkers, waaronder enkele academici van verschillende studierichtingen, waarmede hij in teamverband zal moeten samenwerken. Hij zal moeten beschikken over een brede economisch-industriële belangstelling en bij voorkeur over enige ervaring in het maken van bedrijfseconomische calculaties, rentabiliteitsberekeningen e.d. Leeftijd tot ca. 32 jaar.

Ook sollicitaties van pas afgestudeerde economen zullen in overweging worden genomen.

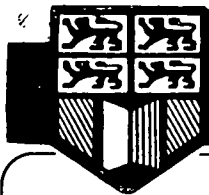
Sollicitaties met beschrijving van opleiding en levensloop worden, vergezeld van een recente pasfoto en onder vermelding van ons nummer ED 24, ingewacht bij de afdeling Personeelsvoorziening Beambten.

HOOGOVENS IJMUIDEN

De voorbeelden, die de heer Snoek noemt, zijn vrij willekeurig. Beter houvast krijgt men als men uitgaat van de door hem vermelde verschillen in kostprijzen van melk op Friese weidebedrijven. Laten we een gunstig geval nemen, waarbij de gemiddelde bedrijfs grootte van de ene groep (20-30 ha) tweemaal zo groot is als van de andere groep (8-15 ha) en de kostprijs per kg melk 3,4 ct verschilt. Bij 6.000 kg melk maakt dat rond f. 200 kostenbesparing per ha uit. Maar voor 12,5 ha extra grond moet gemiddeld per ha f. 9.000 aan gekapitaliseerde pensioenrechten worden verleend. Omgeslagen over het gehele bedrijf komt dat neer op f. 4.500 per ha. De interest hiervan gerekend tegen 5 pCt. betekent een last van f. 225; dus hoger dan de bate. Alle kosten van eventuele investeringen in ruilverkaveling komen daar dan nog bovenop en vergroten dus het tekort.

Bij deze berekening (evenals die in mijn artikel van 20 januari) wordt er impliciet van uit gegaan dat zelfs *op lange termijn* gezien van bedrijfsvergroting geen sprake zou zijn zonder de bedrijfsbeëindigingsregeling. Waarschijnlijk is evenwel dat de bedrijfsvergroting alleen maar 10 à 15 jaar eerder plaatsvindt dan zonder de regeling van de vroegde pensionering het geval is. Maar dat betekent, dat bij de rentekosten ook nog de aflossing van de hoofdsom als kosten moet worden geteld, verdeeld over maximaal 15 jaren. Rente plus aflossing (annuïteit) zouden de kosten op meer dan f. 800 voor elke additionele ha en dus op meer dan f. 400 per ha van het in grootte verdubbelde bedrijf brengen.

Nu krijgt evenwel de boer van het vergrote bedrijf de rentelast en aflossing van de gekapitaliseerde pensioenrechten niet te dragen. Een verlaging van de garantieprijs is

GEMEENTE ROTTERDAM

In verband met de uitbreiding van de bedrijfsactiviteiten dient aan de staf van de Drinkwaterleiding op korte termijn een

bedrijfseconoom

te worden toegevoegd.

Aan een academisch gevormd econoom, afgestudeerd in de bedrijfseconomische richting, die op een praktische ervaring kan bogen inzake de administratieve organisatie en de bedrijfsorganisatie van een onderneming - bij voorkeur in de industriële sektor - en bekend is met de moderne technische hulpmiddelen ten behoeve van de administratie, wordt een interessante werkkring geboden.

Hij zal de directie moeten adviseren over de economische gevolgen van de bedrijfshandelingen en over de financiële aspecten van de uitbreidingsplannen van het bedrijf.

Hij zal een werkzaam aandeel krijgen in de op gang zijnde reorganisatie van het productie- en distributiebedrijf, in het bijzonder ook voorzover het de administratieve organisatie betreft.

De te benoemen functionaris, die over de eigenschappen dient te beschikken om in team-verband met de aan het bedrijf verbonden ingenieurs en chemici te kunnen samenwerken, zal rechtstreeks verantwoordelijk zijn jegens de directie.

Kandidaten dienen bereid te zijn eventueel aan een vergelijkend psychologisch onderzoek mede te werken.

Het salaris, liggende tussen f 20.000,- en f 25.000,- per jaar, is afhankelijk van leeftijd en ervaring.

De rechtspositie-, vakantie- en pensioenregeling zijn gunstig te noemen.

De Verordening inzake vergoeding van reis-, pension- en verhuiskosten is van toepassing.

Sollicitaties met opgave van referenties, te richten aan burgemeester en wethouders van Rotterdam en te adresseren aan de chef van het bureau Personeelvoorziening, kamer 331, stadhuis, Rotterdam. Inzending binnen 14 dagen onder 37.

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fondsanalyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiterwaard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

bovendien niet waarschijnlijk; daar zijn immers deze bedrijfsvergrotingen veel te incidenteel voor. De kostprijsverlaging kan dus ten goede komen aan de inkomenspositie van de exploitant van het vergrote bedrijf. Tenminste als deze niet reeds bij voorbaat de kostenverlaging grotendeels heeft afgestaan in een hoge aankoopprijs van de grond. Immers, op basis van de thans geldende vrije kooprijzen van losse landbouwgrond zijn de kosten van het grondgebruik veel hoger dan bij pacht. De regeling voor de bedrijfsbeëindiging bevordert sterk de verwerving van de extra grond in eigendom. Stellig zal dus de verkoper van de grond, in plaats van de exploitant van het vergrote bedrijf, het voordeel ten dele in de meeste gevallen in de schoot worden geworpen.

Conclusie.

Ik blijf het in hoge mate onwaarschijnlijk vinden, dat de

(privaat-economisch genoten) baten zullen opwegen tegen de (maatschappelijk gedragen) kosten, zoals ik met de gegevens van de heer Snoek nader heb gekwantificeerd. Hierbij moet bovendien niet worden vergeten dat bij een sluitende rekening nog geen verbetering is bereikt; die is er pas bij een flink batig saldo. De extra inkomstenstoeslagen motiveren met de betekenis van de vrijkomende grond voor bedrijfsvergroting lijkt mij de zaak schromelijk overtrekken. Voor de vervroegde pensionering (en de toelage boven de A.O.W.) van kleine boeren bij bedrijfsbeëindiging zullen m.i. sociale redenen op zichzelf de doorslag moeten geven. Maar dat er sociale beweegredenen zijn (en welke dan) blijkt onvoldoende uit de regeling.

Wageningen.

J. HORRING.

Adverteer in „E.-S.B.”

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor studenten f. 15.

★

Abonnementen worden aangenomen door de boekhandel en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

Advertentietarieven op
aanvraag bij

N.V. Kon. Nederlandsche
Boekdrukkerij

H: A. M. ROELANTS

Postbus 42, Schiedam.

DE STICHTING TIJDNORMENDIENST VOOR DE GRAFISCHE INDUSTRIE

wenst in contact te komen met gegadigden voor de positie van

organisatie-adviseur

Deze medewerker krijgt tot taak om grafische bedrijven te adviseren inzake organisatiestructuur, productieregeling, bedrijfsindeling, investeringsbeleid, arbeidskunde, beloningstechniek en kwaliteitsbeheersing.

Voor deze ambulante functie wordt gedacht aan een

BEDRIJFSECONOOM

die zich in deze richting verder wil specialiseren. Hiervoor is een levendige technische belangstelling noodzakelijk.

Het is belangrijk, dat hij zowel mondeling als schriftelijk goed kan rapporteren.

Leeftijd ca. 30 jaar.

stnd

Belangstellenden worden uitgenodigd zich onder vermelding van gegevens die een duidelijk beeld geven van vooropleiding, loopbaan en ervaring, schriftelijk te richten tot de directeur van de Dienst, Ter Gouwstraat 1, Amsterdam-O.

BOEKBESPREKING

Kenneth Berrill (ed.): Economic Development, with Special Reference to East Asia. Proceedings of a Conference held by the International Economic Association. Macmillan & Co Ltd., Londen 1964, XVI + 435 blz., 60 s.

Enkele jaren geleden organiseerde de International Economic Association een symposium gewijd aan de economische ontwikkeling in Oost-Azië. Het verslag van de bijeenkomst is thans verschenen; het is, naar ik meen, het tiende deel van de interessante reeks van **Proceedings**, waarmee men de International Economic Association werkelijk kan complimenteren.

De conferentie werd gehouden in Japan, en van de achttien inleidingen zijn er dan ook vier van de hand van Japanse economen die in het bijzonder de Japanse problematiek en ervaringen belichten (ten aanzien van bevolkingsgroei, landbouw, fiscale politiek en de keuze van produktietechnieken). Twee inleidingen van Indiërs

hebben betrekking op hun vaderland (over de besparingen en over de ondernemers in India), maar daarmee houdt de „special reference to East Asia” wel zo ongeveer op. In de overige artikelen wordt slechts hier en daar over Oost-Azië gesproken.

Van deze twaalf meer algemene inleidingen noemen we in het bijzonder een bijdrage van Chenery waarin hij voortborduurde aan het normale of gemiddelde macro-economische groeipatroon dat ook het onderwerp vormde van enkele vroegere publikaties van zijn hand. Dit keer bestudeert hij de samenhang tussen de aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen enerzijds en de structuur van de produktie en van de buitenlandse handel anderzijds. Voor een goed begrip van zijn betoog is het eigenlijk wel noodzakelijk de voorafgaande artikelen eerst te lezen. In de onderhavige tekst constateerde ik vrij veel drukfouten.

De overige inleidingen van algemene aard leveren maar weinig nieuwe gezichtspunten op. In enkele gevallen gaat het om onderwerpen waarmee de auteur in kwestie al jarenlang in de markt is, zodat men ten dele een „opgewarmd prakje” krijgt voorgezet in plaats van een vers maal. Zo ontmoeten we weer als oude bekenden A. K. Sen (produktietechnieken) en Kitamura (planning en internationale handel), evenals Ellis (inflatie en groei) en Adler (openbare financiën). Svennilson schrijft over technische bijstand op het gebied van industriële know-how, Nicholls over de rol van de landbouw, Berrill over de „take-off” in historisch kader, Austin Robinson over de buitenlandse handel, Fauvel (de enige Franse deelnemer) over het aanbod van ondernemers en technici in ontwikkelingslanden, Yang over besparingen, en Swan over „Golden Ages” en produktiefuncties.

De redacteur heeft niet al het — als regel slechte — Japanse Engels opgepoetst. Zo presenteert bijv. Tachi een tabel (blz. 59) onder het opschrift „Proportion of Couples Practising Contraception whose Wife's Age is under 50”. Dit cijfer bedraagt (1959, voor Japan) 42,5 pCt. Indien men dit leest zoals het er staat, zou in Japan de fertiliteit zich toch wel tot op uitzonderlijk hoge leeftijd moeten handhaven.

Concluderend: een zeker niet oninteressant boek, dat evenwel mijns inziens het niveau van de meeste van zijn voorgangers in deze serie niet geheel haalt.

Papendrecht.

H. LINNEMANN.

HET ECONOMISCH INSTITUUT VOOR DE KATHOLIEKE ZIEKENHUIZEN, BADHUISWEG 72 TE 'S-GRAVENHAGE

dat onderzoekingen verricht en adviezen verstrekt ten behoeve van de katholieke verenigingen op het gebied van de curatieve institutionele gezondheidszorg en de daarbij aangesloten instellingen, vraagt

A. EEN ACADEMISCH GEVORMD MEDEWERKER

(drs. economie) c.q. daarmee gelijk te stellen functionaris.

De betrokken medewerker zal onder meer worden belast met de ontwikkeling van de activiteiten van het instituut in enkele belangrijke nieuwe sectoren, een en ander in nauwe samenwerking met werkgroepen uit de desbetreffende instellingen.

Vereist is ruime praktijkervaring op bedrijfseconomisch gebied.

B. EEN MEDEWERKER

met middelbare opleiding en in het bezit van het Staatspraktijkdiploma voor Bedrijfsadministratie.

De werkzaamheden van deze functionaris bestaan voornamelijk uit de voorbereiding en uitvoering van enquêtes, de bestudering en bewerking van gegevens, het opstellen van rapporten en het notuleren van besprekingen.

Vereist zijn ervaring met resp. belangstelling voor bedrijfseconomische onderzoeken, alsmede een kritische inslag.

Salarisgrenzen der beide functies f. 1.852,— - f. 2.285,— resp. f. 1.160,— - f. 1.527,— p.m. exclusief vakantie-toeslag. Goede secundaire arbeidsvoorwaarden.

Eigenhandig (niet met ball-point) geschreven sollicitaties worden ingewacht bij de directeur van het instituut.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

Van 15 januari tot 15 februari geldt een verplicht, of zoals ook wel wordt gezegd, een compenserend deposito, dat de banken in verband met de huidige kredietrestrictieregeling moeten aanhouden van f. 193 mln. In de opeenvolgende weekstaten van De Nederlandsche Bank sedert 11 januari bedroegen de saldi der banken bij de Centrale Bank resp. f. 196,5 mln., f. 396,7 mln., f. 159,8 mln. en f. 143,1 mln. Uit deze cijfers blijkt, dat gedurende een groot deel van de kredietrestrictieperiode de banken het vereiste peil van het verplichte deposito niet hebben gehaald. In de laatste weken van de lopende periode zijn de banken derhalve verplicht de achterstand in te halen. Dit leidt tot een grote vraag naar daggeld, doch omdat de meeste banken in hetzelfde schuitje zitten is het aanbod beperkt. De geldmarkt is dus krap. De daggeldrente ondergaat

hierdoor een stijging: op 25 januari tot 3 pCt., op 27 januari tot 3½ pCt. en op 5 februari tot 4 pCt. Op de markt wordt thans zelfs zo nu en dan een hogere rente betaald. De krapte, die uit dit rentebeloop spreekt, hield na de ultimo nog stand, niettegenstaande de bankpapiercirculatie alweer op haar retour is en hierdoor middelen uit het verkeer naar de bankkassen stromen.

In de komende periode, lopende van 15 februari tot en met 14 maart, zal als gevolg van een geringere overschrijving van het kredietplafond per eind december 1964 het verplichte deposito tot f. 134 mln. dalen. Deze factor brengt dan enige ruimte in de markt. Datzelfde geldt voor de maandelijks uitkering van het Rijk aan de gemeenten op 15 februari. Hiertegenover staat, dat vanwege de transactie van Hoogovens met de Staat in verband met Breedband in de tweede helft van februari een belangrijk extra bedrag naar 's Rijks Kas moet worden overgemaakt, hetgeen de banken zullen ondervinden als een vermindering van hun kasliquiditeiten. Het ziet ernaar uit dat de huidige spanningen nog wel even zullen aanhouden.

Kapitaalmarkt.

Nu de decembercijfers van de inlagen en de terugbetalingen bij de traditionele spaarbanken bekend zijn, kan de rekening voor 1964 worden opgemaakt. In 1964 was het spaarverschil f. 1.157,9 mln. tegen f. 1.319,6 mln. in 1963, een verschil derhalve van f. 161,7 mln. Het is wel een daling doch zoals men ziet een beperkte. Men mag aannemen, dat de spaarders, die van de diensten van de spaarbanken gebruik plegen te maken, in 1964 ook langs andere wegen hun besparingen ter beschikking hebben gesteld, met name door de aankoop van hoogrentende pandbrieven en de verstrekking van hypothecaire leningen. De eerste cijfers van de besparingen bij spaarbanken over januari laten een verbetering ten opzichte van dezelfde maand vorig jaar zien.

Na de succesvolle uitgifte door Hoogovens komt thans Amstel Brouwerij met een dubbele emissie, nl. van f. 2 mln. certificaten van gewone aandelen tegen 325 pCt. en van ruim f. 9 mln. 5¼ pCt. 15-jarige in certificaten van gewone aandelen converteerbare obligaties a pari. Op 5 februari is de claimhandel begonnen.

Blijf bij!

LEES

E.-S.B.

Efficiency

bespoedigt

Uw contacten
met gegadigden

★

Indien

Uw telefoonnummer

in Uw annonce

moet worden

opgenomen,

vermeld dan

tevens het

NETNUMMER

NATIONALE-NEDERLANDEN N.V. VRAAGT VOOR HAAR
BUREAU-RESEARCH EEN

wetenschappelijk medewerker voor marktonderzoek

De aan te stellen functionaris dient zijn economische studie voltooid te hebben.

Zijn taak zal bestaan uit economisch onderzoek op verzekeringsgebied; het interpreteren van reeds verzamelde en bewerkte statistische gegevens.

Hij dient ervaring te hebben in het werken met enquêtemethoden respectievelijk in het onderhouden van contact hierover met marktonderzoek bureaux.

Tot aanbeveling strekt indien de candidaat publicaties heeft verricht op bovengenoemde terreinen.

Salaris afhankelijk van capaciteiten en ervaring.

Sollicitaties worden met belangstelling ingewacht door Nationale-Nederlanden N.V., p/a Postbus 796, Rotterdam.

NATIONALE-NEDERLANDEN N.V.

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1964	H. & L. 1965	29 jan. 1965	5 febr. 1965		30 dec. 1964	29 jan. 1965	5 febr. 1965
Algemeen	405	409 — 398	408	407	Amro Bank	f. 66,10	f. 68	f. 69,20
Intern. concerns	568	582 — 566	582	575	Nationale-Nederlanden, c.	784	785	788
Industrie	355	367 — 359	364	366	Robeco	f. 230	f. 237	f. 237
Scheepvaart	146	148 — 144	145	145	New York.			
Banken en verzekering	236	242 — 236	240	241	Dow Jones Industrials	874	903	902
Handel enz.	170	176 — 171	175	176	Rentestand.			

Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 158,20	f. 168,40	f. 162,40
Philips G.B.	f. 152,20	f. 156,70	f. 155,50
Unilever	f. 141,80	f. 135,80	f. 136,60
A.K.U.	498½	527½	528
Expl. Mij. Scheveningen	220	208	213
Hoogovens, n.r.c.	558	525½	543½
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	957	983	995

Langl. staatsobl. a)	5,17	5,13	5,09
Aand.: internationales a)	3,42		3,34
lokales a)	3,26		3,16
Disconto driemaands schatkist- papier	3 ⁷ / ₁₆	3½	3 ³ / ₈

a) Bron: Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.

C. D. JONGMAN.

BEHOEFT UW STAF UITBREIDING?

Verzuimt dan niet
E.-S.B. voor Uw
oproep in te
schakelen.

E.-S.B. biedt U
een grote
trekzekerheid,
óók bij aspirant-
leidinggevende
functionarissen
in de commerciële,
administratieve
of aanverwante
sectoren.

★

**Advertentie-
afdeling E.-S.B.
Postbus 42
Schiedam**

N.V. PHILIPS' GLOEILAMPENFABRIEKEN EINDHOVEN

Voor de vervulling van een vacature bij de afdeling
Fiscale Zaken wordt gevraagd een

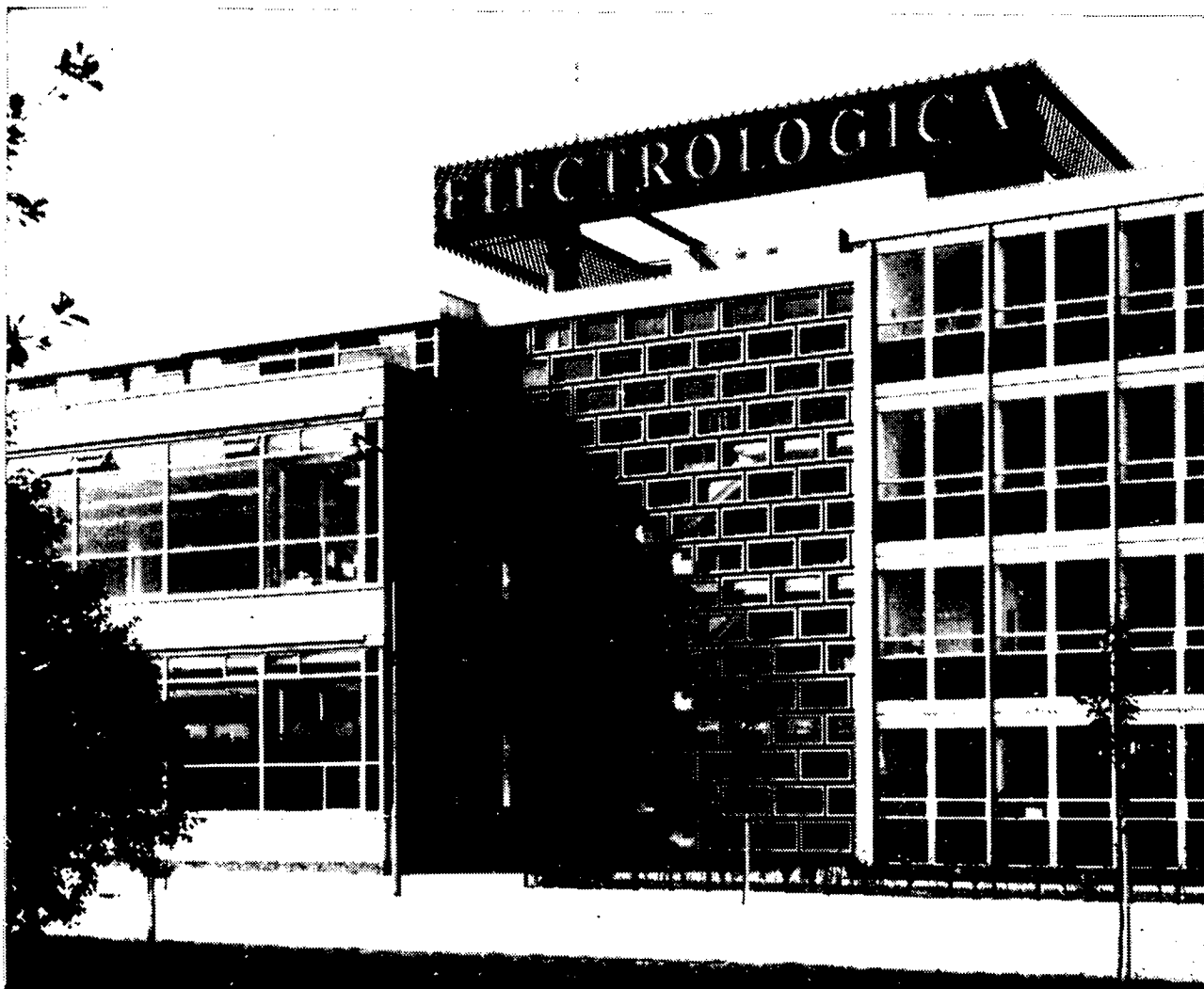
accountant belastingkundige

Gedagden moeten ervaring hebben opgedaan op
het gebied van de Nederlandse belastingen en zo
mogelijk ook op dat van de buitenlandse belas-
tingen. Zij dienen in het bezit van het accoun-
tantsdiploma (N.I.v.A. of V.A.G.A.), resp. met de
studie hiervoor vergevorderd te zijn.
Het diploma van de Federatie van Belasting-
consulenten strekt tot aanbeveling.

Van de aan te wijzen medewerker, die met vele
andere functionarissen in binnen- en buitenland
moet samenwerken, wordt verwacht dat hij zich
zowel in woord als in geschrift gemakkelijk in de
moderne talen kan uitdrukken. Na een inwerk-
periode zal hij onder meer worden ingeschakeld
bij de behandeling van belastingtechnische pro-
blemen, welke optreden in het contact met
verwante buitenlandse ondernemingen. In verband
hiermee moet ook bereidheid tot reizen aanwezig
zijn.

Leeftijd: 30-35 jaar.

Brieven met gegevens omtrent leeftijd, opleiding en
ervaring worden gaarne ingewacht bij de afdeling
Personeelzaken, Willemstraat 20, Eindhoven, onder
ESB 65025.

Hier bouwt ELECTROLOGICA
de Nederlandse computers:

ELX2 ELX3 ELX4 ELX5 ELX8

compact, snel, veelzijdig en redelijk geprijsd.

Onze staf van deskundigen verstrekt gaarne nadere inlichtingen.

EL

ELECTROLOGICA

Den Haag, Stadhoudersplantsoen 214, Postbus -207, Telefoon (070)-51 46 41,* Telex 32284
4 Düsseldorf, Liesegangstrasse 15, Telephon 35 60 21,*Fernschreiber 8587538
Brussel 16 Bruxelles, Vorstlaan 207 Boulevard du Souverain, Tél. (02) 72.23.74/72.23.75

N.V. KONINKLIJKE ZWANENBERG-ORGANON
OSS

vraagt als medewerker voor haar **Interne Accountantsdienst**

een accountant

Vereisten: lidmaatschap NIVA of VAGA; controle-ervaring.

Sollicitaties te richten aan N.V. Koninklijke Zwanenberg-Organon, Hoofd Afdeling Sociale Zaken, Gasstraat 1 te Oss.

**Voor vacerende functies
en beschikbare krachten**

op hoog niveau zijn de
advertentiekolommen van
„Economisch-Statistische
Berichten” het aangewezen
medium:

1e) Omdat Uw annonce onder
de aandacht komt van stafper-
soneel in de grote bedrijven.

2e) Omdat Uw annonce wordt
gelezen door diegenen, die de
zakelijk belangrijke beslissingen
nemen, of daarbij van grote
invloed zijn.

**Kamer van Koophandel
en Fabrieken voor
Utrecht en Omstreken**

Maliesingel 2, Utrecht

zoekt een

JONGE ACADEMICUS

bij voorkeur een econoom. Hij wordt, na een korte in-
werkperiode, belast met de opbouw en de leiding van
een afdeling handelsvoorlichting, die als een goed ge-
oriënteerde en gedocumenteerde informatiebron voor
het bedrijfsleven moet gaan fungeren. Deze voorlichting
betreft met name: overheidsvoorschriften, in- en uit-
voerbepalingen, de E.E.G., handelsadressen, ontwikke-
lingen binnen het ressort van de Kamer betreffende
uitbreidingsplannen, industrieterreinen enz. Bovendien
verzorgt hij een maandelijks informatiebulletin. Bij ge-
bleken geschiktheid bestaat op den duur de mogelijkheid
van benoeming tot een hogere functie. Ervaring in boven-
genoemde werkzaamheden strekt tot aanbeveling. Leef-
tijd tot 35 jaar.

Met de hand geschreven sollicitatiebrieven met informatie over opleiding,
praktijk en leeftijd en vergezeld van een recente pasfoto binnen 14 dagen na
het verschijnen van deze advertentie te richten aan de Secretaris van de Kamer
van Koophandel en Fabrieken voor Utrecht en Omstreken.

*Voor
reclame*

kan men
te veel
en ook
te weinig
uitgeven

**De meeste mislukkingen
zijn vaak het
gevolg van het laatste.**

AMSTEL BROUWERIJ N.V.

gevestigd te Amsterdam

Uitgifte

van

nom. f 2.019.000,- (niet-royeerbare certificaten van) gewone aandelen

de gewone aandelen, elk groot nom. f 1.000,- en de niet-royeerbare certificaten van gewone aandelen in stukken van nom. f 1.000,- en nom. f 100,-

ten volle gerechtigd tot het dividend over het boekjaar 1965 en volgende boekjaren,

tot de koers van 325 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande (niet-royeerbare certificaten van) gewone aandelen in de verhouding van nom. f 7.000,- bestaand kapitaal op nom. f 1.000,- nieuw kapitaal, op de voorwaarden van het prospectus dd. 3 februari 1965,

en van

nom. f 9.420.000,- 5³/₄% 15-jarige in niet-royeerbare certificaten van gewone aandelen converteerbare obligaties

in stukken van nom. f 1.000,- aan toonder

tot de koers van 100 pCt.

uitsluitend voor houders van claims van de thans uitstaande (niet-royeerbare certificaten van) gewone aandelen in dier voege, dat nom. f 3.000,- bestaand kapitaal recht geeft tot inschrijving op nom. f 2.000,- in niet-royeerbare certificaten van gewone aandelen converteerbare obligaties, op de voorwaarden van het prospectus dd. 3 februari 1965.

De lening is à pari aflosbaar op 1 maart van de jaren 1971 tot en met 1980, en wel in 10 gelijke jaarlijkse termijnen.

Vervroegde gehele of gedeeltelijke aflossing is vanaf 1 maart 1967 toegestaan en wel gedurende de periode van 1 maart 1967 t/m 28 februari 1975 à 101½%, en gedurende de verdere looptijd à 101%.

Ondergetekenden berichten, dat zij op

woensdag, 17 februari 1965,

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur,

de inschrijving openstellen op bovenstaande uitgiften bij hun kantoren te **Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage en Utrecht**, voorzover aldaar gevestigd, op de voorwaarden van het prospectus van uitgifte d.d. 3 februari 1965.

Prospectussen, inschrijvingsbiljetten, afschriften van de trustacte en voorwaarden van administratie voor de niet-royeerbare certificaten van gewone aandelen Amstel Brouwerij N.V., uitgegeven door het Hollandsch Administratiekantoor N.V., te Amsterdam, alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren der statuten en van het jaarverslag over 1963 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Amsterdam, 3 februari 1965.
Utrecht,

**AMSTERDAMSCH E BANK N.V.
INCASSO-BANK N.V.
ROTTERDAMSCH E BANK N.V.
CREDIET- EN EFFECTENBANK N.V.**

KWANTITEIT of KWALITEIT?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelsannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelsannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

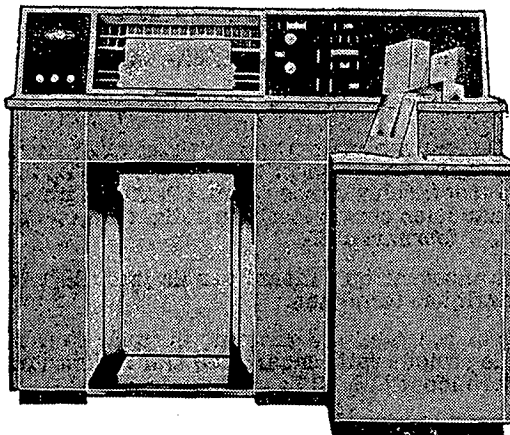
Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

IS UW CONVENTIONELE PONSKAARTEN - INSTALLATIE ALWEER AAN UITBREIDING TOE ?

Vervanging van deze machines door een I.C.T 1004 is dan het antwoord. Een I.C.T 1004 doet namelijk het werk van 2 à 3 administratiemachines plus een calculator.

I.C.T (International Computers and Tabulators Limited) is op het terrein der informatie-verwerking de tweede in grootte in de vrije wereld.

I.C.T Nederland N.V. — onder directie van Ruys' Handelsvereniging N.V. — is de Nederlandse vestiging van dit wereldconcern.

I.C.T SERIE

1004

Een I.C.T 1004 kan worden gekoppeld aan de I.C.T Serie 1900 computers.

Papierband input en output mogelijk
voor 1004, 1004/2 en 1004/3.

1004
kaartlezer
printer

400 kaarten/min.
400 regels/min.

1004/2
kaartlezer
printer

615 kaarten/min.
600 regels/min.

1004/3
als 1004/2 maar bovendien met
magneetbandeenheden.

I.C.T NEDERLAND N.V. LANGE VOORHOUT 17 'S-GRAVENHAGE TELEFOON 070-184160.